E-ISSN: 2667-4882

ORTAÇAĞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, 9/1 (2026): 375-396 *Araştırma Makalesi/Research Article*
DOI: https://doi.org/10.48120/oad.1877325

Anadolu'da Selçuklu-Doğu Roma Etkileşimi ve Erken Türkiye Selçuklu Siyasetinde Sınır, Müzakere ve Meşruiyet (I. Kılıç Arslan'a Kadar)

Seljuk–Eastern Roman Interaction in Anatolia and the Formation of Early Anatolian Seljuk Political Authority: Border, Negotiation and Legitimacy up to the Reign of Kilij Arslan I

Filiz AKÇAY

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi Filiz Akçay

Ordu Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ordu, Türkiye

ORCID: 0000-0003-4292-5047

e-mail: *senolakcay@hotmail.com*

Başvuru/Submitted: 30 Ocak 2026
Kabul/Accepted: 22 Haziran 2026

Atıf: Akçay, Filiz, "Anadolu'da Selçuklu-Doğu Roma Etkileşimi ve Erken Türkiye Selçuklu Siyasetinde Sınır, Müzakere ve Meşruiyet (I. Kılıç Arslan'a Kadar)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 9/1 (Haziran 2026): 375-396.

Citation: Akçay, Filiz, "Seljuk–Eastern Roman Interaction in Anatolia and the Formation of Early Anatolian Seljuk Political Authority: Borders, Negotiation, and Legitimacy (Until Kilij Arslan I)", *Ortacag Arastirmalari Dergisi*, 9/1 (June 2026): 375-396.

Lisans/License:

OPEN ACCESS

Öz- Bu çalışma, erken Türkiye Selçuklu siyasetinin sınır bölgelerinde üretilen müzakere, tanınma ve meşruiyet pratikleri üzerinden nasıl şekillendiğini ele almayı amaçlamaktadır. Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'da ortaya çıkan siyasî boşluk, Kutalmışoğullarının ilerleyişini sadece fetih ve akınlara bağlı kılmamıştır. Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki merkezî otorite zaafı ve süregelen taht mücadeleleri, Süleymanşâh'ın iktidar iddiasındaki güç odakları ile temas kurmasını mümkün kılmış; bu durum sınır sahasında müzakereye dayalı bir siyasî düzenin şekillenmesine zemin hazırlamıştır. İlerleyen süreçte Drakon/Dragon/Dragos/Drakos Çayı Anlaşması'yla Konstantinopolis'e yaklaşan baskı hattı karşılıklı kabullere dayalı bir sınır düzenine dönüşmüş, bu durum Selçuklu açısından meşruiyet üretici işlev görmüştür. Süleymanşâh'ın vefatının ardından Ebû'l-Kâsım döneminde ilişkiler giderek kırılganlaşmış; Doğu Roma'nın diplomatik hamleleriyle Büyük Selçuklu müdahaleleri, Türkiye Selçuklularının İznik çevresindeki iktidar alanını daraltmıştır. Bu tablo erken Türkiye Selçuklu siyasetinin yalnızca askerî çatışmalarla değil müzakere, karşılıklı ihtiyaçlar ve tanınma pratikleri üzerinden de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Anna Komnena, Attaleiates ve Bryennios'un aktardığı imparatorluk anlatıları ile Urfalı Mateos, Abû'l-Farac'a ait doğu kaynaklarının modern literatürle birlikte okunması, olayların kronolojisinin yanı sıra bu kronolojinin ürettiği siyasal anlam katmanlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede sınırın yalnızca coğrafî bir çizgi olmadığı; vergi ve güzergâh denetimi, askerî destek ve sembolik unvan ile armağan dolaşımı aracılığıyla işleyen bir meşruiyet alanı niteliği taşıdığı anlaşılmaktadır.
Anahtar Kelimeler– *Selçuklu, Süleymanşâh, Doğu Roma, Sınır Siyaseti, Meşruiyet.*

Abstract –This study examines how early Anatolian Seljuk politics was shaped through practices of negotiation, recognition, and the construction of legitimacy within frontier zones. The political vacuum that emerged in Anatolia after the Battle of Manzikert indicates that the advance of the Qutalmishid polity cannot be explained solely through conquest and raiding. The weakening of central authority within the Eastern Roman Empire and ongoing succession struggles enabled Süleymanşâh to establish relations with competing claimants to imperial authority, creating conditions for the emergence of a negotiation-based political order in the frontier region. Through the Treaty of the Drakon River, the pressure zone advancing toward Constantinople was transformed into a frontier regime grounded in mutual recognition, a development that functioned as a source of legitimacy for the Seljuk side. Following the death of Süleymanşâh, relations became increasingly fragile during the period of Abû'l-Qâsim, as diplomatic initiatives by the Eastern Roman Empire and interventions from the Great Seljuk center narrowed the sphere of Seljuk authority around Nicaea. This picture reveals that early Anatolian Seljuk politics was shaped not only through military confrontation but also through negotiation, reciprocal needs, and practices of recognition. A comparative reading of imperial narratives by Anna Komnene, Attaleiates, and Bryennios together with eastern sources such as Matthew of Edessa and Abû'l-Faraj, alongside modern scholarship, makes visible not only the chronology of events but also the layers of political meaning produced by that chronology. In this context, the frontier emerges not merely as a geographical line but as a field of legitimacy operating through taxation and route control, military assistance, and the circulation of symbolic titles and gifts.

Keywords– *Anatolian Seljuks, Süleyman İbn Qutalmish, Eastern Roman Empire, Frontier Politics, Legitimacy.*

Yayım Tarihi	26 Haziran 2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Date of Publication	26 June 2026
Reviewers	Single Anonymized - Two Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – Intihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

In the last quarter of the eleventh century, Anatolia had become a contested political landscape in which authority had been shaped through military initiative, diplomatic negotiation, and strategic accommodation rather than fixed territorial demarcation. The weakening of imperial command structures in Anatolia had created conditions in which regional actors had exercised autonomous authority while simultaneously engaging with the Eastern Roman imperial order. Within this environment, the emergence of the polity established by Suleiman Shah ibn Qutalmish had unfolded as part of a broader process in which military capacity, political recognition, and negotiated legitimacy had converged.

Following the defeat and death of Qutalmish in his struggle for the Seljuk throne, his sons had moved toward the frontier zones of Anatolia and northern Syria, where imperial defensive cohesion had already begun to deteriorate. Suleiman Shah had consolidated his position by mobilizing Turkmen groups and exploiting the fragmented political structure that had prevailed across the frontier provinces. His campaigns had extended beyond opportunistic raiding and had gradually produced a territorial nucleus centered on Nicaea. This development had coincided with intensifying internal conflicts within the Eastern Roman Empire, where competing imperial claimants had depended upon external military support to secure their ambitions.

The alliance established between Suleiman Shah and Nikèphoros Botaneiatès had marked a decisive stage in this transformation. Botaneiatès had required military backing in order to secure the imperial throne, and Suleiman Shah had provided mounted forces whose presence had contributed to the success of his advance toward Constantinople. Through this intervention, Suleiman Shah had gained political leverage that had extended beyond battlefield advantage. His participation in imperial succession struggles had elevated his status from that of a frontier commander to that of a recognized

political actor whose cooperation had become necessary for imperial stability. The relationship that emerged between these two actors demonstrated that political authority in frontier regions could directly influence the internal balance of imperial governance.

The subsequent involvement of Seljuk forces in suppressing the revolt of Nikèphoros Bryennios had further strengthened this position. Turkish mounted units had played a decisive role in altering the outcome of the confrontation, and their intervention had ensured the survival of Botaneiatès' authority. Their presence in Thrace had represented a moment of profound historical significance, as military contingents originating from Anatolia had entered the European provinces under imperial sanction. This episode had revealed the degree to which imperial authority had become dependent upon negotiated military cooperation.

The accession of Alexios I Komnenos had introduced new strategic calculations. Norman expansion in the western provinces had compelled the imperial government to stabilize its eastern frontier through diplomatic accommodation. Suleiman Shah had maintained sustained pressure along the Bithynian and Bosporan approaches, and imperial countermeasures had failed to dislodge his forces. These circumstances had led to the agreement concluded along the Drakon River. Through this settlement, a frontier arrangement based on mutual acknowledgment was established, and imperial authorities accepted the continued existence of Seljuk political authority in northwestern Anatolia. This agreement had represented an early instance in which frontier authority had been formalized through reciprocal political recognition.

Following the death of Suleiman Shah, the continuation of Seljuk authority in Nicaea had depended upon the leadership of Abu'l-Qasim. He had maintained control through a combination of military resistance and diplomatic maneuvering while confronting both imperial intervention and Great Seljuk pressure. Imperial commanders had employed deception and calculated delay in order to regain strategic positions such as Nicomedia. Abu'l-Qasim had attempted to secure support from multiple political centers, yet the overlapping ambitions of imperial and Great Seljuk authorities had constrained his autonomy. His death had underscored the vulnerability of frontier regimes that had lacked stable dynastic continuity.

The interim leadership of Abu'l-Ghazi Hasan had preserved Seljuk authority in Nicaea until Kilij Arslan I had returned from Isfahan. This transition had marked the restoration of dynastic legitimacy and had allowed the Seljuk polity in Anatolia to enter a more stable phase of political consolidation. The restoration of dynastic leadership transformed rule in Nicaea from provisional command into a more stable form of political authority.

These developments had demonstrated that the formation of Seljuk authority in Anatolia had not emerged through uninterrupted territorial conquest alone. It had evolved through sustained interaction with imperial political structures, through participation in imperial conflicts, and through negotiated settlements that had produced recognition of authority. Military action had opened opportunities, yet durable political presence had depended upon acceptance within the diplomatic and strategic order that had governed the frontier world.

By the time Kilij Arslan I had assumed authority, the foundations of Seljuk sovereignty in Anatolia had already been established through decades of military intervention, political negotiation, and strategic adaptation. The frontier had functioned as a dynamic arena in which sovereignty had been shaped through conflict, recognition, and calculated accommodation. The Seljuk polity that had emerged from this environment had owed its durability not only to military strength but also to its capacity to operate within the political realities of the Eastern Roman imperial sphere.

GİRİŞ

Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki ilk dönem faaliyetleri askerî fetihler ve Türkmen akınları ekseninde değerlendirilmiş; Doğu Roma ile kurulan diplomatik ve siyasî ilişkiler daha sınırlı biçimde ele alınmıştır. Malazgirt Meydan Muharebesi sonrasında Doğu Roma savunma sisteminin çözülmesiyle Türk ilerleyişinin hız kazandığı yönündeki yaklaşım erken Türkiye Selçuklu tarih yazımının temel açıklama modellerinden biri hâline gelmiştir. Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki kuruluş süreci Türk tarihçiliğinde uzun süre Malazgirt Zaferi sonrasında gerçekleşen askerî fetihler ve Türkmen iskân hareketleri çerçevesinde açıklanmıştır. Osman Turan, Ali Sevim, Erdoğan Merçil ve Claude Cahen gibi araştırmacılar Anadolu'daki Türk ilerleyişinin askerî ve demografik boyutlarını ortaya koyarken, Selçuklu hâkimiyetinin teşekkülünü fetih, iskân ve siyasî örgütlenme süreçleri üzerinden değerlendirmişlerdir.[1] Bununla birlikte son yıllarda yapılan çalışmalar, Anadolu'daki erken Selçuklu varlığının sınır bölgelerinde gelişen müzakere, ittifak, diplomatik temas ve yerel güç odaklarıyla kurulan ilişkiler dikkate alınmadan tam olarak açıklanamayacağını göstermektedir. Bununla birlikte son dönem araştırmaları Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin yerel güç odakları, sınır bölgelerindeki müzakere ilişkileri ve karşılıklı siyasî kabuller dikkate alınmadan tam olarak açıklanamayacağını ortaya koymaktadır.[2] Özellikle Alexander Beihammer, Anadolu'daki erken Türk siyasî oluşumlarının Doğu Roma idarî ve askerî çevreleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla bölgesel ölçekte kabul ve meşruiyet ürettiklerini belirtmektedir. Bu yaklaşım erken Türkiye Selçuklu siyasetinin sınır sahasında gelişen çok katmanlı ilişkiler üzerinden yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, klasik fetih ve iskân merkezli açıklamaları reddetmekten ziyade, söz konusu süreci sınır bölgelerinde ortaya çıkan siyasî müzakere ve karşılıklı uyum mekanizmalarıyla birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

11. yüzyıl sonlarında Anadolu'daki siyasî yapı modern anlamda kesin çizgilerle belirlenmiş sınır alanlarından oluşmamaktaydı. Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezî otoritesinin zayıfladığı bu süreçte askerî güç kadar yerel ittifaklar, geçici anlaşmalar ve karşılıklı ihtiyaçlar da siyasî düzenin belirlenmesinde etkili olmaya başlamıştı. Bu durum Anadolu'daki sınır bölgelerini askerî mücadele alanı olmanın yanında meşruiyet üretiminin siyasî tanınmanın ve bölgesel hâkimiyet ilişkilerinin şekillendiği dinamik sahalara dönüştürmüştü.[3] Kutalmışoğullarının Anadolu'daki faaliyetleri de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Zira Süleymanşâh ve çevresindeki Türkmen unsurların faaliyetleri akın hareketlerinin ötesine geçmiş; Doğu Roma iç mücadeleleriyle kurulan temaslar sayesinde yeni bir siyasî zemin ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma, erken Türkiye Selçuklu siyasetinin Anadolu'daki oluşum sürecini sınır siyaseti, müzakere ve meşruiyet ilişkileri çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada özellikle Süleymanşâh döneminde Doğu Roma İmparatorluğu ile kurulan askerî ve diplomatik ilişkilerin Türkiye Selçuklu siyasal teşekkülünün ortaya çıkışındaki rolü ele alınmaktadır. Bu doğrultuda Nikèphoros Botaneiatès ile kurulan ittifak, Bryennios isyanı sırasında Türk askerî desteğinin kullanılması, Melissènos hareketi ve Drakon Çayı[4] Anlaşması[5] gibi gelişmeler kronolojik olay aktarımının yanında karşılıklı siyasî tanınma ve meşruiyet üretimi bağlamında değerlendirilmektedir. Böylece erken Türkiye Selçuklu tarihinin Doğu Roma siyasî düzeniyle kurulan temaslar ve sınır sahasında şekillenen ilişkiler dikkate alınarak yeniden okunması hedeflenmiştir.

[1] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Turan Neşriyat, 2013, 79-95; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2012, 85-106; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi: Selçuklular Dönemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, 17-42; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, 133-146.

[2] Alexander Beihammer, *Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia, ca. 1040–1130* (London-New York: Routledge, 2017), 1-12; D. G. Tor ve Alexander D. Beihammer (ed.), *The Islamic–Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023), 1-3.

[3] Alexander D. Beihammer, "The Byzantine–Muslim Frontier from the Arab Conquests to the Arrival of the Seljuk Turks," in *The Islamic–Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades*, ed. D. G. Tor ve Alexander D. Beihammer (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023), 35-39.

[4] Drakon Çayı'nın yeri ile ilgili görüşler hakkında bkz. Filiz Akçay, "Türkiye Selçuklularının Değişken Sınırları" Basılmamış Doktora Tezi, Ordu 2020, 162-163.

[5] Gülay Öğün Bezer, "Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması'nın Bu Süreçteki Yeri", *TYB Akademi: Osman Turan ve Selçuklular Özel Sayısı*, sy. 12 (Eylül 2014), 21-36.

Çalışmada Anna Komnena, Attaleiates, Bryennios, Psellos ve Zonaras gibi Doğu Roma kaynaklarıyla Urfalı Mateos, Abû'l-Farac, İbnü'l-Esîr ve Sıbt İbnü'l-Cevzî gibi doğu kaynakları karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Ayrıca modern literatürde sınır bölgeleri, siyasî tanınma ve frontier yaklaşımı etrafında geliştirilen tartışmalardan da yararlanılmıştır.[6] Bu çalışmada sınır kavramı askerî bir hat şeklinde değerlendirilmemiştir. Anadolu'daki sınır sahası; askerî hareketlilik, diplomatik temas, vergi denetimi ve karşılıklı siyasî tanınmanın iç içe geçtiği dinamik bir alan olarak ele alınmıştır. Bu yaklaşım erken Türkiye Selçuklu siyasetinin Doğu Roma ile kurduğu ilişkileri çatışma kadar müzakere ve stratejik uyum çerçevesinde değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece olayların kronolojik gelişiminin yanı sıra bu gelişmelerin ürettiği siyasî anlam katmanları da incelenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede çalışma erken Türkiye Selçuklu siyasetinin askerî mücadelelerle birlikte ekonomik denetim, güzergâh kontrolü, diplomatik temas ve sürdürülebilir hâkimiyet arayışı temelinde şekillendiğini ileri sürmektedir. Dolayısıyla Anadolu'daki erken Türkiye Selçuklu varlığı sınır sahasında gelişen askerî, siyasî ve diplomatik ilişkilerin ortaya çıkardığı çok katmanlı bir hâkimiyet süreci içerisinde değerlendirilmelidir.

1. Süleymanşâh Döneminde Sınır Rejimi ve Meşruiyet İnşası

1.1. Malazgirt Sonrası Anadolu'da Sınır Rejiminin Dönüşümü ve Türkiye Selçuklu Siyasetinin Zemini

Roma İmparatorluğu'nun egemenlik sahasında yer alan ve İslâm coğrafyacıları tarafından Bilâd-ı Rûm (بلادي رم/بلادالرم)[7] olarak adlandırılan Anadolu'da Türk girişlerinin yoğunlaştığı 11. yüzyılın ikinci yarısında modern anlamda çizgisel sınırlar mevcut değildi.[8] Bölge, askerî güç dengeleri ve fiilî kabuller üzerinden işleyen müzakere ve karşılıklı tanınma pratikleriyle şekillenen bir siyasî alan görünümü sergilemekteydi.[9] Bu ortam içerisinde Kutalmışoğullarının Anadolu'daki faaliyetleri başlangıçta akın karakteri taşıyan askerî faaliyetlerinin ötesine geçerek kalıcı bir hâkimiyet kurma yönünde gelişmiş; Doğu Roma idaresiyle kurulan temaslar ve sınır sahasında ortaya çıkan fiilî durumlar Selçuklu varlığının bölgesel ölçekte kabul görmesini sağlayan başlıca unsurlar arasında yer almıştır.

Malazgirt Meydan Muharebesi'nde IV. Ròmanos Diogenès'in (1068-1071) esir düşmesinin ardından Doğu Roma tahtına çıkan VII. Mikhaèl Doukas (1071-1078), Anadolu'da süregelen akınları durdurmak amacıyla İsaakios Komnenos[10] komutasında bir askerî birliği Türklerin üzerine sevk etmişti.[11] Bu sefer sırasında ilerleyen yıllarda imparatorluk tahtına çıkacak olan Alexios Komnenos da kumandan İsaakios Komnenos'un kardeşi sıfatıyla orduda yer almıştı. Harekete geçen Doğu Roma ordusu Kayseri civarına ulaştığında paralı asker statüsünde bulunan Latin unsurlar isyan ederek Norman asıllı Roussel de Bailleul[12] öncülüğünde ordudan ayrılmış ve Sivas istikametine yönelmişti.[13] Bu gelişme üzerine İsaakios Komnenos, kuvvetlerinin bir bölümünü Alexios Komnenos'un emrine tevdi etmiş ve onu Roussel'i takip etmekle vazifelendirmişti. Ancak bu karar uygulamaya geçirilemeden Selçuklu askerî birliklerinin bölgede faaliyetlerde bulunduğuna dair bir haber alınmış ve Roussel'in takibi ertelenmişti. Bunun üzerine Alexios Komnenos karargâhta bırakılmış, harekâtın kumandanı vasfıyla İsaakios Komnenos Selçukluların üzerine yönelmişti. Kapadokya sınırlarına kadar ilerleyen ordu burada Attaleiates'in[14] Süleymanşâh ve (ağabeyi) Mansur'un[15] olduğunu belirttiği birlikler ile karşı karşıya

[6] Tor ve Beihammer (ed.), *The Islamic–Byzantine Border in History*, 1-3.
[7] Hamdullah Müstevfî Kazvînî, *Âsârü'l-Bılâd ve Ahbârü'l-Ibâd* (Beyrut: Dâr Sâdır, 1960), 586-588; Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-Büldân* (Beyrut: Dâr Sâdır, 1977), I, 27; Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001), 35.
[8] Beihammer, "The Byzantine-Muslim Frontier…", 33-35.
[9] Tor-Beihammer (ed.), *The Islamic-Byzantine Border in History*, 1-3.
[10] İsaakios Komnenos hakkında bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996), 15, 17.
[11] Michael Attaleiates, *Tarih* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 187; Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 72; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 143, n. 44.
[12] Roussel de Bailleul hakkında bkz. Zeynep İnan Aliyazıcıoğlu, "XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri," *History Studies* 10, sy. 1 (Şubat 2018): 8-15.
[13] Attaleiates, *Tarih*, 187; Komnena, *Alexiad*, 16; Bryennios, *Tarihin Özü*, 72; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006), 321-322.
[14] Attaleiates, *Tarih*, 187.
[15] Mansur hakkında bkz. Ahmet Kütük, "Anadolu'da Bir Selçuklu Prensi: Kutalmışoğlu Mansur ve Faaliyetleri (1063–1078)," *USAD* 11 (Güz 2019): 245-262.

gelmişti. Meydana gelen çatışmada Doğu Roma kuvvetleri mağlup olmuş ve birliği dağılan İsaakios Komnenos esir edilmişti. Selçuklu birlikleri kaçan Doğu Roma askerlerini takip ederek karargâha kadar ilerlemiş ve burada Alexios Komnenos'un emrindeki sınırlı askerî kuvvetle karşı karşıya kalmıştı. Karargâhın kuşatılması üzerine Alexios Komnenos gecenin karanlığından faydalanıp kaçmayı başararak önce Develi ardından Ankara'ya ulaşmıştı. Diğer yandan ağabeyinin esir düştüğünü öğrenen Alexios Komnenos, Doğu Roma kentlerinden topladığı parayla talep edilen fidyenin bir kısmını ödemiş, kalan meblağ karşılığında rehineler bırakarak İsaakios Komnenos'un serbest bırakılmasını sağlamıştı. Akabinde iki kardeş Konstantinopolis'e doğru hareket etmiş ancak Sakarya ile İzmit arasında Dekte adlı bir köyde konakladıkları sırada civarda yağma faaliyeti yürüten küçük bir Türk askerî birliğinin saldırısına uğramıştı. İsaakios ve Alexios Komnenos saldırıyı güçlükle savuşturmuş ve hızla yol alarak Konstantinopolis'e ulaşmıştı.[16]

İsaakios ve Alexios Komnenos'un bu başarısız girişiminin ardından Roussel, Konya'nın kuzeyinde yer alan köy ve kentlerden erzak, para ve asker temin ederek gücünü artırmış, Doğu Roma başkentinde ise ona karşı yeni alınacak tedbirler müzakere edilerek sonuca bağlanmıştı. İmparator, Roussel'e karşı başka bir askerî birlik hazırlatıp kumandanlığına amcası Kaisar (Kayser)[17] unvanını taşıyan İòannès Doukas'ı tavzîf etmişti. Derhal harekete geçen komutan, emrindeki kuvvetlerle hızla Bilecik'e ulaşmış, burada Roussel'in Polatlı ile Sivrihisar arasında karargâh kurduğu haberini almıştı. Bunun üzerine İòannès Doukas, Eskişehir üzerinden Roussel'in karargâhına doğru ilerleyişini sürdürmüştü. Karşı tarafın kendine doğru geldiği bilgisini alan Roussel de harekete geçmiş, iki taraf Sakarya Nehri üzerinde bulunan Zompos Köprüsü[18] yakınında karşılaşarak burada karargâhlarını kurmuştu. İòannès Doukas, muharebe öncesinde Roussel'e bir elçi göndererek barış teklifinde bulunmuş ancak bu teklifi kabul edilmemişti. Meydana gelen çatışmada İòannès Doukas mağlup olmuş, kendisi ve çok sayıda Doğu Roma askeri esir düşmüştü. Onunla birlikte bulunan Nikèphoros Botaneiatès ise yanında bulunan az sayıdaki kuvvetle muharebe sahasından çekilmeyi başarmıştı.[19]

Bu gelişmenin ardından Roussel, esir komutan İòannès Doukas'ı ikna ederek imparator ilân etmiş; ardından onun adına hareket edip Damalis'e (Üsküdar) kadar ilerleyerek Konstantinopolis'i kuşatma hazırlıklarına girişmişti. Tehdidin giderek büyümesi üzerine VII. Mikhaèl Doukas, Anadolu'da faaliyet gösteren Selçuklu Emîri Artuk'la para ve kıymetli hediyeler karşılığında Roussel'a karşı ittifak oluşturmuştu. 1073 yılında Orta Anadolu'dan hareket eden Emîr Artuk, Sapanca civarında Roussel'le karşılaşmış, meydana gelen çarpışmada Roussel yenilerek İòannès Doukas ile birlikte esir düşmüştü. Roussel, imparatora verdiği taahhüde rağmen Emîr Artuk tarafından Roussel'in eşinin ödediği fidye karşılığında serbest bırakılmış; İòannès Doukas ise Konstantinopolis'e gönderilerek manastıra kapatılmıştı. Türklerin elinden kurtulduktan sonra Roussel, ordusunun kalıntılarını toplayarak Armenia Theması'na (Amasya ve civarı)[20] kaçmış, buradaki kaleleri zapt ederek vergi gelirlerini toplamıştı. Bunun üzerine İmparator, Alexios Komnenos'u Stratègos Autokratòr (Anadolu Beylerbeyi) unvanıyla yeniden Roussel'in üzerine sevk etmiş, Roussel ise Selçuklu Emîri Tutak ile ittifak için görüşmelere başlamıştı. Bunu işiten Alexios Komnenos karşı hamleyle adı geçen emîrle temasa geçmiş ve Roussel, Tutak tarafından esir edilerek kararlaştırılan fidye karşılığında Alexios Komnenos'a teslim edilmişti.[21]

1.2. Kutalmışoğullarının Anadolu'ya İntikali ve Siyasî Zemin

Doğu Roma İmparatorluğu'nda iç mücadeleler yoğunlaşarak sürerken Kutalmışoğulları Anadolu'nun iç kesimlerine kadar ulaşmıştı. Bu dönemdeki sınır ve meşruiyet arayışlarını sağlıklı biçimde değerlendirebilmek için öncelikle Kutalmışoğullarının Anadolu'ya yöneliş sürecini ve bu

[16] Bryennios, *Tarihin Özü*, 72-81; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 143–144.
[17] Komnena, *Alexiad*, 101. (Bu unvan adı geçen dönemde yardımcı imparator olarak kullanılmıştır.)
[18] W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1960), 218-235, 295.
[19] Attaleiates, *Tarih*, 188-189; Bryennios, *Tarihin Özü*, 87-88; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 143-144.
[20] Thema sistemi başlangıçta askerî birlikleri ifade eden bir terim iken zamanla belirli coğrafi-idari bölgeleri tanımlamak için de kullanılmaya başlanmıştır. J. F. Haldon, *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture*, rev. ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 215.
[21] Attaleiates, *Tarih*, 193-195; Komnena, *Alexiad*, 17 vd.; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 144-145; Ali Sevim, *Kutalmışoğlu Süleymanşah* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990), 23; Salim Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri* (Ankara: Berikan Yayınları, 2010), 198; İbrahim Kafesoğlu, *Sultân Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu* (İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 1953), 65-67; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 59.

hareketliliğin ortaya çıktığı siyasî zemini ele almak gerekmektedir. Zira Kutalmışoğullarının faaliyetleri bireysel fetih ve akın girişimleriyle sınırlı kalmamış; Selçuklu hanedanı içindeki güç dengeleri ile Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınır sahasında yaşadığı çözülmenin belirleyici olduğu bir bağlamda şekillenmişti. Anadolu, Suriye ve Filistin sahasında eş zamanlı olarak cereyan eden bu gelişmeler Kutalmışoğullarının konumlanışını belirlediği gibi özellikle Süleymanşâh'ın siyasî yönelimleri üzerinde doğrudan etkili olmuştu.

Selçuklu hanedan mensuplarından Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış, 1063 yılında amcazadesi Alp Arslan (1064-1072) ile giriştiği saltanat mücadelesi sırasında hayatını kaybetmişti. Kutalmış'ın kaynaklarda Kutalmışoğulları diye anılan Süleyman, Mansur, Devlet (Dolat) ve Alp İlek (Yülük)[22] adlı oğulları bulunmaktaydı. Türkiye Selçuklu siyasal teşekkülünün kurucusu kabul edilen Süleymanşâh'ın da içinde yer aldığı bu hanedan mensuplarının Anadolu'ya hangi şartlar altında ve ne şekilde geldikleri meselesi, mevcut kaynakların sınırlılığı sebebiyle açıklığa tam olarak kavuşturulamamıştır.[23] Bununla birlikte XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu sahasında Selçuklu emîr ve kumandanlarının yoğun askerî faaliyetler yürüttüğü, fetih ve akın hareketlerinin giderek süreklilik kazandığı bilinmektedir.

Anadolu'da Selçuklu fetih ve akınları sürerken aynı dönemde Türk unsurlarının Suriye ve Filistin sahasındaki faaliyetleri de yoğunlaşmıştır. Bu durum planlı ve bağımsız bir güney siyaseti kadar, Büyük Selçuklu Devleti'nin Fatımîler üzerine yönelen askerî faaliyetlerinin bir sonucu olarak da değerlendirilmelidir. Nitekim Sultan Alp Arslan'ın Mısır seferi hazırlıkları sırasında bölgede bulunan Türkmen grupları Kuzey Suriye ve Filistin'de faaliyet göstermekteydi. Böylece Anadolu ile Suriye-Filistin sahası arasındaki askerî hareketlilik birbirini etkileyen ve aynı siyasî gelişmelerden beslenen bir görünüm arz etmiştir. Hanoğlu Hârûn, Afşin[24] ve Ahmedşâh gibi Türkmen emîrleri Kuzey Suriye'de askerî faaliyetler yürütmekteyken Nâvekiyye Türkmenleri[25] de Kurlu, Atsız ve Şöklü gibi emîrlerin idaresinde Anadolu'dan Filistin'e doğru ilerlemişti.[26]

Bu emîrler arasında öne çıkan isimlerden Atsız, kuzey istikametinde fetih faaliyetlerine yönelmiş; Şöklü ise Fâtımî Devleti'ne (909-1171) bağlı Akka'yı kuşatma altına almıştı. Diğer taraftan Bedrü'l-Cemâlî'nin[27] Mısır'a çağrılması üzerine Akka idaresi vekâleten İbn Sukhâ'ya bırakılmıştı. Zamanla Bedrü'l-Cemâlî ile arası açılan İbn Sukhâ ise Akka ileri gelenleriyle birlikte kaleyi Şöklü'ye teslim etmişti. Şöklü, Akka'yı Ekim-Kasım 1074 tarihinde teslim alarak kent hazinesine el koymuş ve Bedrü'l-Cemâlî'nin aile efradını esir almıştı. Emîr Atsız ise Akka'da Selçuklu otoritesi adına tasarrufta bulunma

[22] el-Azîmî, *Azîmî Tarihi*, çev. Ali Sevim (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006), 25; Anonim, *Târîh-i Âl-i Selçuk (Selçuknâme),* çev. Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner (Ankara: Atıf Yayınları, 2014), 36; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1962), 186; Mustafa Şahin, "Habibü's-Sîyer'e Göre Türkiye Selçukluları," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54 (2014), 24; Bryennios, *Tarihin Özü*, 174; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944), I, 86; Sevim, *Kutalmışoğlu Süleymanşah*, 26; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993), 103; Koca, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, 10; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013), 100.

[23] Kutalmışoğullarının Anadolu'ya gelişleri hususunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bir kısım araştırmacılar onların Alp Arslan tarafından Doğu Roma sınırlarında gazâ faaliyetlerinde bulunmak üzere görevlendirildiklerini ileri sürerken, bazı araştırmacılar Melikşâh devrinde Anadolu'ya sevk edildiklerini kabul etmektedir. Buna karşılık Osman Turan ve Ali Sevim gibi araştırmacılar Kutalmışoğullarının Alp Arslan'ın vefatının ardından Büyük Selçuklu Devleti'nde ortaya çıkan siyasî karışıklıklardan faydalanarak Anadolu'ya geldiklerini belirtmektedir. Mevcut kaynaklar karşılaştırıldığında Kutalmışoğullarının Anadolu'daki faaliyetlerinin daha çok Melikşâh devrinde görünür hâle gelmesi ve Büyük Selçuklu yönetimiyle zaman zaman karşı karşıya gelmeleri onların doğrudan görevlendirilmekten ziyade merkezî otoritenin zayıfladığı bir dönemde Anadolu sahasına yöneldikleri ihtimalini güçlendirmektedir. Süryani Mihail, *Vekayinâme*, çev. Hrant D. Andreasyan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1944, 25; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 53-58; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi: Selçuklular Dönemi*, 35-40; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, 145-147; Mehmet Altay Köymen, "Süleymanşah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, C. LVII, S. 218, 1993, 71-79.

[24] Türk Tarihinde Afşin adlı iki komutan vardır. Bunlardan birisi Büyük Selçuklular devrinde yer alan Afşin'dir. Diğeri ise Abbasîler devrinde yaşayan Haydar b. Kâvûs'dur. Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları,* 18–32; Samet Alıç, "Afşin et-Türkî", *Maraş Araştırmaları III*, ed. İbrahim Solak ve Samet Alıç (Konya: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2022), 23-34.

[25] Nâvekiyye Türkmenleri hakkında geniş bilgi için bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1972), 129; Ali Sevim, "Nâvekiyye Türkmenleri Sorunu," *Erdem* 9, sy. 26 (1996): 789-792.

[26] Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, 9, 11, 23-27, 31-42.

[27] Bedrü'l-Cemâlî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2008), X, 200.

hakkına sahip olduğu gerekçesiyle Şöklü'ye bir elçi göndermiş ve Bedrü'l-Cemâlî'nin esir edilen aile fertleri ile hazinenin yarısının kendisine teslim edilmesini bildirmişti. Ancak Akka'da bağımsız bir beylik kurmayı hedefleyen Şöklü bu talepleri reddetmişti. Bunun üzerine Atsız, 1075 yılında Şöklü üzerine yürümüş; meydana gelen çatışmada onu yenilgiye uğratmıştı. Bu yenilgiye rağmen mücadelesinden vazgeçmeyen Şöklü, faaliyetlerine hanedan desteği kazandırmak amacıyla Güneydoğu Anadolu'da akın faaliyetleri yürüten Kutalmışoğullarından Alp İlek'e ve Dolat'a mektup göndermişti. Mektubu alan kardeşler amcaoğulları Resûltekin ile birlikte Taberiye'ye hareket etmiş; burada Şöklü ile birleşerek Mısır'daki Şiî[28] Fâtımî Halîfesi Ebû Tamîm Ma'add el-Müstensır Billâh'a (ابوتميم معد المستنصر بالله) (1036-1094) bağlılıklarını bildirmişti. Ancak gelişmeleri yakından takip eden Atsız, bu ittifakı dağıtmak ve Akka'yı ele geçirmek için Melîkşâh'tan aldığı üç bin kişilik destek kuvvetiyle Kudüs'ten hareket ederek Akka'ya ulaşmıştı. Meydana gelen muharebede Şöklü ve oğlu öldürülmüş; Alp İlek, Dolat ve Resûltekin'in büyük oğlu esir edilmişti.[29]

Bu olaylar meydana geldiği sırada Süleymanşâh ve ağabeyi Mansur'un Anadolu ile Kuzey Suriye arasında farklı bir siyasî ve askerî yönelim benimsedikleri görülmektedir.[30] Bu tercihin arkasında dönemin siyasî şartlarının etkili olduğu düşünülebilir. Süleymanşâh'ın kardeşlerinin serbest bırakılması için girişimlerini sürdürmesine rağmen Anadolu sahasına yönelmesi mevcut güç dengelerini dikkate alan bir strateji olarak değerlendirilebilir. Nitekim Atsız'ın bölgede giderek güçlenmesi ve Melikşâh adına hareket eden bir emîr konumuna yükselmesi Süleymanşâh'ın Kuzey Suriye'de bağımsız hareket alanını daraltmıştır. Bu sebeple onun doğrudan bir mücadeleye girişmek yerine Anadolu içlerinde yeni bir siyasî zemin oluşturmayı tercih etmiş olması muhtemeldir. Bu çerçevede Süleymanşâh ve Mansur 1074 yılında Halep'i kuşatma altına almış kalenin Emîri Nasr, Süleymanşâh'a gönderdiği para karşılığında kuşatmanın kaldırılmasını sağlamıştı. Kuşatmanın ardından Süleymanşâh ve ağabeyi Humus'un güneydoğusunda bulunan Selemiyye'ye çekilmiş; burada kardeşlerinin Atsız tarafından esir alındığını öğrenmişlerdi. Bunun üzerine kardeşler Atsız'a mektup göndererek kardeşlerinin serbest bırakılmasını talep etmişlerdi. Atsız, bu talebe cevaben durumu Melikşah'a bildirdiğini ve ondan gelecek emre göre hareket edeceğini ifade etmişti. Kısa bir süre sonra Atsız, sultandan aldığı emir doğrultusunda esirleri Bağdat Emîri Aytekin'e göndermiş; Aytekin de onları İsfahan'a sevk ederek Melikşah'a teslim etmişti.[31]

Kardeşlerini esaretten kurtaramayan Süleymanşâh, Selemiyye'den ayrılarak beraberinde çok sayıda Türkmen unsurla birlikte Birecik'e varmış, burayı karargâh edinerek Antakya üzerine harekete geçmişti.[32] Diğer yandan Antakya Valisi İsaakios, IV. Ròmanos Diogenès'in oğlu Konstantinos Diogenès ile birlikte savunma tertibatı düzenlemiş ancak kaleyi muhasara eden Süleymanşâh galip gelmişti. Muharebe sırasında İsaakios esir düşmüş, Konstantinos Diogenès ise hayatını kaybetmişti. Taraflar arasında yapılan antlaşma neticesinde Süleymanşâh bölgeyi akınlardan koruma karşılığında yıllık yirmi bin dinar almayı kabulle muhasarayı kaldırmıştı.[33]

Diğer yandan Melîkşâh'ın Atsız'a[34] destek olmak amacıyla Suriye'ye gönderdiği Türkmen kuvvetlerinden bir grup Halep'e saldırmıştı. Atsız'a karşı kardeşlerinden dolayı husumet besleyen

[28] Mısır'ın Fâtımîler tarafından ele geçirilişi ve burada bir Şiî Hilafeti'nin kurulması ile ilgili olarak bkz. Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtımiyyetü fî Mısr* (Kahire, el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Âmmetü'l-Ketâb, 2007), 137 vd.

[29] Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânisi'nin *Zeylü Tarih-i Dımaşk* Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I," *Belgeler* 29, sy. 33, (2008): 11.

[30] Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, 37; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 104-105; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, 48.

[31] Ali Sevim, "Sıbt İbnül-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III, Sultân Melîkşâh Dönemi", Belgeler 20, sy. 24, (1999): 12-13.

[32] Süleymanşâh'ın kardeşlerinin serbest bırakılması konusunda sınırlı bir girişimde bulunması dikkat çekicidir. Kaynaklar onun Atsız'a mektup gönderdiğini belirtmekle beraber kardeşlerini kurtarmak amacıyla daha kapsamlı bir askerî teşebbüse giriştiğini göstermemektedir. Bu durum dönemin hanedan içi güç dengeleri çerçevesinde de değerlendirilebilir. Zira Alp İlek ve Devlet/Dolat'ın siyasî sahneden çekilmeleri Kutalmışoğulları arasında liderlik mücadelesi ihtimalini azaltmış; Süleymanşâh ile Mansûr'un hareket alanını genişletmiş olabilir. Her ne kadar bu konuda kaynaklarda açık bir bilgi bulunmasa da sonraki gelişmeler siyasî etkinliğin esas itibarıyla Süleymanşâh ve Mansûr etrafında şekillendiğini göstermektedir. Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Târîhi'l-Aʿyân Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III: Sultan Melikşah Dönemi", *Belgeler*, sy. 24 (1999), 12-13; Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 104-105.

[33] Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî… III," 12; Anonim, *Selçuknâme*, 35; Sevim, *Kutalmışoğlu Süleymanşah*, 25.

[34] Atsız hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, 33-45; Ömer Faruk Akün, "Atsız b. Uvak," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 4, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 92-93.

Süleymanşâh, bu kuvvetlerin önünü kesmek amacıyla Antakya'dan ayrılarak Halep istikametine yönelmişti. Süleymanşâh Haleplilerin de desteğiyle söz konusu Türkmenleri yağmalamıştı ancak o, Melîkşâh ile doğrudan bir çatışmaya girmekten çekindiği için Kuzey Suriye'de kalıcı olmamış ve ağabeyi Mansur ile birlikte Toros Dağları'nı aşarak Anadolu içlerine yönelmişti.[35]

Bu gelişmeler Süleymanşâh'ın faaliyetlerinin askerî başarı merkezli olmayan, Büyük Selçuklu sultanının otoritesiyle doğrudan çatışmadan kaçınan, güç dengelerini gözeten ve uygun siyasî zemini kollayan temkinli ve dengeli bir siyasî yönelim izlediğini göstermektedir. Anadolu içlerine yöneliş bu bağlamda Selçuklu hanedanı içindeki mücadelelerden uzaklaşmanın yanında Doğu Roma sınır sahasında fiilî hâkimiyet tesis ederek yeni bir siyasî meşruiyet alanı oluşturmayı hedefleyen stratejik tercihlere dayalı bir yönelime işaret etmektedir.[36] Bu bağlamda Süleymanşâh tarafından İznik merkez olarak seçilmiştir. Zira İznik Anadolu'nun kuzeybatısında yer alması sebebiyle Boğaziçi ve Marmara havzasına uzanan yolları denetleyebilecek stratejik bir konuma sahipti. Ayrıca kale Doğu Roma'nın Anadolu içlerindeki siyasî ve askerî gelişmelerini yakından takip etmeye imkân vermekteydi. Ticaret yolları üzerindeki konumu ve mevcut sur sistemi de İznik'i siyasî merkez hâline getiren unsurlar arasında yer almıştır.[37]

1.3. Nikèphoros Botaneiatès ile Kurulan İttifak ve Doğu Roma Sınır Sahasında Siyasî Konumlanma

Süleymanşâh'ın Anadolu içlerinde askerî faaliyetlere başladığı sırada Doğu Roma İmparatorluğu çok yönlü bir siyasal ve askerî kriz sürecinin içindeydi. İmparatorluk merkezinde art arda yaşanan iktidar mücadeleleri sınır sahalarında yoğunlaşan askerî baskılarla birleşerek Konstantinopolis merkezli idarenin Anadolu üzerindeki denetimini zayıflatmıştı. Ayrıca Selçuklu akınlarının meydana getirdiği hareketlilik bazı yerli Rum unsurların başkente yönelmesine yol açmıştı. Bu durum kısa sürede artan nüfus baskısı ve idarî kapasite yetersizliğiyle birleşerek Konstantinopolis'te kıtlık ve toplumsal huzursuzluğu derinleştirmişti.[38] Bu ortamda imparatorluk içinden askerî ve siyasî aktörlerin taht iddiasıyla harekete geçmeleri de olağan bir hâle gelmişti.

Bu süreçte Epidamnos (Arnavutluk'taki Dıraç) Düka'sı (Askerî Vali) Nikèphoros Bryennios ile Anadolu komutanı Nikèphoros Botaneiatès imparatorluk makamı üzerinde hak iddiasında bulunan başlıca isimler olarak öne çıkmıştı.[39] Nitekim Nikèphoros Bryennios kardeşi İòannès Bryennios'un teşvikiyle Kasım 1077'de isyan etmiş ve kuvvetleriyle Edirne üzerine yürümüştü. İòannès Bryennios da kendi birlikleriyle aynı doğrultuda harekete geçmiş; iki kardeş Edirne'de birleşmelerinin ardından Konstantinopolis'e yönelerek imparatorluk makamını ele geçirmeyi hedeflemişti. Zor durumda kalan İmparator VII. Mikhaèl Doukas ise daha önce kendisine karşı isyan etmiş olan Roussel'i zindandan çıkararak Alexios Komnenos ile birlikte isyancı kardeşlerin ilerleyişini durdurmakla görevlendirmişti.[40]

Bryennios isyanı henüz bastırılmamışken Anadolu Stratègos'u (Başkomutan) Nikèphoros Botaneiatès 7 Ocak 1078'de imparatorluğunu ilân etmiş ve Kütahya'dan Konstantinopolis'e doğru harekete geçmişti. Nikèphoros Botaneiatès'in bu girişimi sırasında daha önce Alp Arslan'a karşı ayaklandıktan sonra Doğu Roma topraklarına sığınmış olan Selçuk Bey'in oğullarından Yunus'un oğlu ve Alp Arslan'ın eniştesi Erbasgan (Erisığın/ارسعن/اریسغن)[41] da onun safında yer almıştı. Phrygia'dan (Eskişehir, Kütahya ve Afyon arasındaki bölge) hareket eden Nikèphoros Botaneiatès ilerleyişini Bithynia (Günümüzdeki Kocaeli Yarımadası) yönünde sürdürerek askerî gücünü bu hatta yoğunlaştırmıştı. Nikèphoros Botaneiatès'in yaklaşık üç yüz süvariden oluşan bir kuvvetle Konstantinopolis'e yaklaştığı haberinin alınması üzerine imparatorluk tarafından daha önce Roussel

[35] Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, I, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 331; Azîmî, *Azîmî Tarihi*, 30.
[36] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 79-82; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*, 37-38; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 109-110; Beihammer, *Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia*, 170-175.
[37] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, 48-52; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 422-424; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 79-82.
[38] Attaliate, *Tarih,* 214; Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi,* 155-156.
[39] Michael Psellos, *Khronographia*, çev. Işın Demirkent (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), XVIII; Komnena, *Alexiad*, 24.
[40] Bryennios, *Tarihin Özü*, 123-129.
[41] Anonim, *Selçuknâme*, 19; Sıbt İbnü'l-Cevzî*, Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular: Seçme, Tercüme ve Değerlendirme,* çev. Ali Sevim (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), 152.

isyanında olduğu gibi Türk unsurlardan askerî yardım talep etme yoluna gidilmiştir. Böylece Anadolu'da faaliyet gösteren Selçuklu kuvvetleri, imparatorluk iç mücadelelerinde belirleyici bir askerî unsur haline gelmiş, bu çerçevede Süleymanşâh da gelişmeleri yakından takip ederek güç dengelerine göre pozisyon almaya başlamıştı. İmparator VII. Mikhaèl Doukas Batı Anadolu'da akın faaliyeti yürüten Süleymanşâh'a haber göndererek Nikèphoros Botaneiatès'i yakalamasını istemiş ve başarılı olması durumunda pek çok armağan ve imtiyazlar vaat etmişti.[42]

Teklifi kabul eden Süleymanşâh derhal harekete geçerek Konstantinopolis'e uzanan güzergâh üzerindeki geçit ve menzillere askerlerini yerleştirmiş ve Nikèphoros Botaneiatès'i takibe almıştı. Botaneiatès ise Kütahya'ya ulaştığında Süleymanşâh'ın kuvvetlerinin peşinde olduğunu öğrenmiş bunun üzerine gece karanlığından faydalanarak ana yoldan sapmıştı. Bu manevrayla Süleymanşâh'ın takibinden kurtulan Nikèphoros Botaneiatès, Nikaia (İznik) yakınlarında bulunan Atzoula[43] adlı kaleye ulaşmış buradan hareketle Nikaia'ya yönelmişti. Süleymanşâh bu karşı hamleyi fark etmiş, Nikèphoros Botaneiatès'in kaleye ulaşmasını engellemek veya geciktirmek amacıyla askerlerinden bir kısmıyla ani bir hücum gerçekleştirmişti. Türk askerî birliklerinin yoğun ok atışlarıyla başlayan bu saldırı kısa süreli bir çatışmaya dönüşmüş ancak Süleymanşâh başarı sağlayamayacağını anlayınca kuvvetlerini geri çekmişti.[44]

Bu ilk temasın ardından Nikèphoros Botaneiatès, Süleymanşâh'ın tüm kuvvetleriyle harekete geçmesinden önce Erbasgan'ı elçi sıfatıyla onun yanına göndermiş, yapılan görüşmeler neticesinde Süleymanşâh'ın Nikèphoros Botaneiatès'i desteklemesi hususunda mutabakata varılmıştı. Bu mutabakatın ardından Nikèphoros Botaneiatès, Nikaia'ya girmiş ve halk tarafından imparator sıfatıyla karşılanmıştı. Nikèphoros Botaneiatès akabinde kendisine olan desteği pekiştirmek gayesiyle yerli ve yabancı unsurlara, askerî zümrelere ve esnafa çeşitli unvanlar ve imtiyazlar dağıtmıştı. Bu aşamada Nikèphoros Botaneiatès ile imparatorluk makamı arasındaki mesafe oldukça kısalmış olmakla birlikte Nikaia-Konstantinopolis hattındaki ulaşım yollarının güvensiz olması ve Nikèphoros Botaneiatès'in henüz resmen imparator sıfatını kazanmamış olması bu güzergâhı ciddi riskler barındıran bir alan haline getirmekteydi. Bu sebeple Nikèphoros Botaneiatès giriştiği hareket başarıya ulaşıncaya kadar Süleymanşâh'tan kendisini desteklemeye devam edeceğine dair güvence talep etmişti. Diğer taraftan Süleymanşâh'ın karargâhını kalenin dışına kurarak beklemede kaldığı ve Nikèphoros Botaneiatès'ten gelen bu talebe olumlu yanıt verdiği görülmektedir.[45] Zira bu ittifak Süleymanşâh'ın askerî hareket alanını genişletmekle kalmayıp başarıya erişmesi durumunda Doğu Roma siyasî düzeni içerisinde fiilî bir muhatap olarak kabul edilmesine imkân sağlayabilecekti. Bunun yanı sıra Büyük Selçuklu merkezî otoritesinden görece bağımsız bir siyasî yapı tesis edebilme ihtimali de Süleymanşâh'ın verdiği desteği anlamlı kılmakta ve Nikèphoros Botaneiatès'in tahta çıkışı onun açısından stratejik bir dönüm noktası teşkil etmekteydi.

Süleymanşâh ve ileri gelen emîrlerden taahhüt alan Nikèphoros Botaneiatès, beraberinde bulunan askerlerin bir kısmını Süleymanşâh'ın ordusuna dâhil etmiş ve onu Konstantinopolis yönünde harekete geçirmişti. Bu gelişmenin ardından Süleymanşâh, Nikaia'dan ayrılıp Prainetos'a (Karamürsel) oradan Nikomedia'ya (İzmit) ulaşmış, mart ayının ilk günlerinde Khalkèdòn (Kadıköy) ve Damalis çevresinde ordugâh kurmuştu. Aynı sırada Konstantinopolis'te Nikèphoros Botaneiatès lehine gösteriler düzenlenmeye, imparatorluk merkezindeki dengeler hızla değişmeye başlamıştı. Bunun üzerine Nikèphoros Botaneiatès, Nikaia'dan ayrılarak Prainetos'a gelmiş burada kendisini bekleyen imparatorluk gemisine binerek Konstantinopolis'e ulaşmıştı. 3 Nisan 1078 Salı günü imparator sıfatıyla karşılanan Nikèphoros Botaneiatès'in tahta çıkışıyla birlikte VII. Mikhaèl Doukas, Blakhernai Sarayı'na (Ayvansaray) sığınmış ve saçı kesip keşiş elbisesi giydirilerek Stoudios Manastırı'na gönderilmiştir. Tahta çıktıktan sonra Nikèphoros Botaneiatès, Damalis'te bulunan Süleymanşâh'ı ihtimamla karşılamış kendisine ve yanında bulunan kumandanlara yüksek miktarda altın ve değerli kumaşlar hediye etmişti.[46]

[42] Attaleiates, *Tarih*, 238; Komnena, *Alexiad*, 23 vd.; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 148; Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor* (Berkeley: University of California Press, 1971), 106.
[43] İznik ile Kütahya arasındaki yol üzerindedir. Bu yolu Romanos Diogenes de Malazgird Savaşı ile sonuçlanan sefere çıktığı vakit İznik'ten Eskişehir'e giderken ters yönde kullanmıştı. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, 230.
[44] Bryennios, *Tarihin Özü*, 134-135.
[45] Attaleiates, *Tarih*, 262; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 148.
[46] Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, 328; Attaleiates, *Tarih*, 262-273; Bryennios, *Tarihin Özü*, 140-141; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 151-152.

Bu karşılıklı çıkar ilişkisi neticesinde Nikèphoros Botaneiatès imparatorluk makamına ulaşırken Süleymanşâh da Anadolu'daki faaliyetlerini geniş bir hareket serbestisi içinde sürdürme imkânı elde etmiş; böylece Kutalmışoğullarının Doğu Roma sınır sahasındaki varlığı siyasî bakımdan daha görünür ve etkili bir mahiyet kazanmıştı.

1.4. III. Nikèphoros Botaneiatès İktidarının Tahkiminde Selçuklu Askerî Katkısı ve Rumeli'ye Taşınan Müdahale

Süleymanşâh'ın yardımıyla tahta çıkan III. Nikèphoros Botaneiatès (1078-1081) iktidarı boyunca selefi VII. Mikhaèl Doukas döneminden miras kalan Nikèphoros Bryennios isyanıyla uğraşmak zorunda kalmıştı. O, bu isyanı sona erdirmek amacıyla ilk aşamada Nikèphoros Bryennios'a elçiler göndermiş, kendisine ve destekçilerine çeşitli unvanlar vaat edilerek anlaşma yolunu denemişti. Bu çerçevede Nikèphoros Bryennios'un isyandan vazgeçmesi halinde Kayser unvanıyla taltif edileceği de bildirilmişti. Ne var ki Nikèphoros Bryennios bu girişimleri zaman kazanma aracı olarak kullanmış ve müzakerelerden somut bir netice alınamamıştı. Nikèphoros Botaneiatès bu isyanın barışçıl yöntemlerle bastırılamayacağını anlayınca Alexios Komnenos'u, Nobilissimus (en soylu) unvanıyla Megalès Domestikos (Büyük Komutan/Başkomutan) görevine getirmişti. Ancak Nikèphoros Bryennios'un ordusu Trakya ve Makedonya'daki Doğu Roma kuvvetleriyle birlikte ücretli Peçenek ve Norman askerlerinden oluşmaktaydı ve imparatorluğun bu ölçekte bir kuvvete karşı koyabilecek yeterli ve güvenilir bir askerî gücü yoktu. Bu nedenle III. Nikèphoros Botaneiatès kendisini tahta çıkaran Süleymanşâh'tan bir kez daha askerî destek istemek zorunda kalmıştı. İmparatordan gelen bu talep üzerine Süleymanşâh, ilk aşamada Alexios Komnenos'un emrine iki bin kişilik bir kuvvet göndermiş, ardından ilave birlikler sevk etmek üzere hazırlıklara girişmişti. Böylece Alexios Komnenos'un kumandasındaki Doğu Roma ordusu Anadolu'dan getirilen Khomalılar olarak anılan yerel birlikler, ücretli Frank askerleri, Athanatoslar (Ölümsüzler)[47] denilen seçkin birlikler ve Süleymanşâh'ın gönderdiği Türk kuvvetlerinden oluşan karma bir askerî yapıya dönüşmüştü.[48]

Bu gelişmeler Selçuklu-Doğu Roma ilişkilerinin tek taraflı bir askerî destek mekanizmasından ibaret olmadığını göstermektedir. Nitekim Mansûr'un Nikephoros Botaneiates ile yakınlaşmasına karşılık Süleymanşâh'ın Melikşâh ile ilişkilerini güçlendirmeye yönelmesi Anadolu'daki Kutalmışoğulları arasında da farklı siyasî yönelimlerin ortaya çıktığını göstermektedir. Bu durum Doğu Roma iç mücadelelerinin Selçuklu emir ve hanedan mensupları tarafından kendi siyasî konumlarını güçlendirmek amacıyla takip edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Selçuklu-Doğu Roma temasları iki devlet arasındaki ilişkilerin ötesinde Selçuklu hanedanı içerisindeki güç dengelerini de etkileyen bir mahiyet taşımaktadır.[49]

Beraberindeki orduyla harekete geçen Alexios Komnenos, Nikèphoros Bryennios'un da karargâhını kurduğu Silivri'ye yakın bir mevkide karargâhını kurmuştu. Konstantinopolis'ten gelen emir doğrultusunda Süleymanşâh'ın gönderdiği Türk kuvvetlerinin doğrudan muharebeye girmeden beklemesi istenmişse de Alexios Komnenos'un bu talimata tam anlamıyla riayet etmediği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede ordu iki ana kola ayrılmış, Athanatos'lar ile ücretli Frank birlikleri doğrudan Alexios Komnenos'un kumandası altına alınırken Khomahlılar ve Süleymanşâh'a bağlı Türk kuvvetlerinin sevk ve idaresi Kònstantinos Katakalon'a bırakılmıştı.[50]

Taraflar arasında meydana gelen ilk çarpışmada Nikèphoros Bryennios üstünlük sağlamış ve imparatorluk kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştı. Diğer yandan özellikle ücretli Frank askerlerinin saf değiştirerek Nikèphoros Bryennios'un kuvvetlerine katılması Alexios Komnenos'un ordusunda ciddi bir çözülmeye yol açmıştı. Diğer taraftan Süleymanşâh tarafından gönderilen takviye Türk askerî birlikleri muharebe alanına ulaşmış; kaynaklarda adı zikredilmeyen bir Türk kumandan tarafından bu kuvvetler üç gruba ayrılmıştı. Bunlardan ikisi pusu için görevlendirilirken üçüncü grup doğrudan saldırı amacıyla kullanılmıştı. Türk kuvvetleri ilk olarak ani bir hücumla ok atışları eşliğinde

[47] Athanatoslar (Ölümsüzler), aslında Büyük Dareios ve ardılları dönemindeki Pers İmparatorluğunda Şah'ın koruyucu birliğinin adıdır; bu birlikten bir asker ölüm ya da hastalık gibi bir neden dolayısıyla ayrılsa yerine hemen başkası geçtiği için bunlara Ölümsüzler denirdi. Rumlarda da 1071 sonrasında İmparator VII. Mikhaèl Doukas Türklere karşı savaşmak üzere kurduğu bir orduya bu adı vermişti. Komnena, *Alexiad*, 26.
[48] Attaleiates, *Tarih*, 283; Bryennios, *Tarihin Özü*, 147-152; Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, 153.
[49] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 82-85; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, 423-425.
[50] Komnena, *Alexiad*, 29-30.

taarruza geçmiş, Nikèphoros Bryennios'un askerleri karşılık vermek üzere ilerlediğinde ise Türkler tarafından sıklıkla kullanılan sahte ricat denilen planlı bir geri çekilme gerçekleştirilmişti. Bunun sonucunda Nikèphoros Bryennios'un kuvvetleri pusu bölgesine çekilmiş, takip eden birlikler bu alana girdikleri anda bekleyen Türk kuvvetleri ani bir saldırıyla harekete geçmişti. Çember içine alınan ordu ağır kayıplar vermiş ve ok yağmuru altında dağılarak yenilgiye uğramıştı. Kaçmaya çalışan Nikèphoros Bryennios ise yakalanarak Alexios Komnenos'a teslim edilmiş ve imparatorun emri doğrultusunda gözlerine mil çekilmek suretiyle etkisiz hâle getirilmişti.[51]

Böylelikle Doğu Roma İmparatorluğu, dönemin ciddi iç ayaklanmalarından birini Türk kuvvetlerinin desteği sayesinde bastırmayı başarmıştı. Ayrıca Süleymanşâh'a bağlı birliklerin ilk kez Rumeli topraklarına kadar ilerlemiş olması dikkat çekici bir gelişmeydi. Bu gelişme, Doğu Roma yönetiminin Türk askerî gücünü geçici bir destek unsuru olarak değil iç siyasal dengeleri belirlemede başvurulan kalıcı bir araç olarak kullanmaya başladığını göstermektedir.[52] Söz konusu ittifak Süleymanşâh'ın Anadolu'daki faaliyetlerini daha serbest bir zeminde sürdürebilmesine de imkân tanımıştır.

1.5. Melissènos'un Süleymanşâh ile İttifakı ve Selçuklu Hâkimiyet Sahasının Genişlemesi

Nikèphoros Bryennios isyanı bastırılmış olmasına rağmen Doğu Roma İmparatorluğu'nda siyasal istikrar sağlanamamış, imparatorluk kısa süre içerisinde yeni iç karışıklıklarla karşı karşıya kalmıştı. Bu süreçte hâkimiyet alanını genişleten İllyrikon Duka'sı (o çağda Arnavutluk Askerî Valisi) Nikèphoros Basilakios, kısa bir süre içinde kendisini imparator ilan ederek sahneye çıkmıştı. O, başlangıçta imparatorluk makamına bağlılık izlenimi vermiş; bu doğrultuda kaleme aldığı mektuplarla girişimini meşru çerçeve içinde göstermeye çalışmıştı. Ancak aynı dönemde ücretli Peçenek birlikleriyle temas halinde bulunduğu da bilinmekteydi. Faaliyetlerinden haberdar olan imparator, Basilakios'a gönderdiği bir mektupla onu affettiğini bildirmiş ve ona Nobilissimus unvanını vermişti. Buna rağmen Basilakios'un isyan girişimlerinden vazgeçmemesi üzerine Alexios Komnenos kumandasındaki imparatorluk kuvvetleri harekete geçirilmiş; Nikèphoros Basilakios yakalanarak gözlerine mil çekilmek suretiyle etkisiz hâle getirilmişti.[53]

Bu gelişmenin hemen ardından Doğu Roma İmparatorluğu yeni bir iç karışıklıkla yüzleşmişti. Önceki imparatorlardan VII. Mikhaèl Doukas'ın oğlu Konstantinos Doukas, Nikaia üzerine gönderildiği sırada Damalis'e ulaşmasının hemen ardından ayaklanmış ve beraberindeki askerî unsurlar tarafından imparator ilân edilmişti. İsyanı haber alan imparator, Konstantinos Doukas'ın kuvvetlerini bölmek amacıyla askerlerinin bir kısmını rüşvet yoluyla, bir kısmını ise unvan ve makam vaadiyle kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Bu gelişmelerin ardından Konstantinos Doukas yakalanmış; saçları kazıtılarak keşiş kıyafeti giydirilerek bir manastıra kapatılmıştı.[54]

Söz konusu iç mücadeleler, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki askerî varlığını zayıflatmış; Selçuklu akınlarının engellenmesini de giderek güçleştirmişti. Selçuklu komutan ve hanedan üyelerinin desteğiyle daha önce imparator olan III. Nikèphoros Botaneiatès, VII. Mikhaèl Doukas'ın akıbetini paylaşmamak adına birtakım tedbirler alma yoluna gitmişti. Bu tedbirlerin temelinde Selçuklu askerî gücünün imparatorluk iç siyasal dengelerini belirleyebilecek ölçüde etkili hâle gelmiş olmasının doğurduğu kaygılar bulunmaktaydı. Bu nedenle III. Nikèphoros Botaneiatès, Türk kuvvetlerinin Anadolu'da yeni isyanları destekleyebileceği korkusuyla bu unsurları Rumeli'ye sevk etmeyi tercih etmiş ancak bu politika, Türk askerî unsurlarının Balkan sahasında daha etkin ve kalıcı biçimde görünür hâle gelmesine zemin hazırlamıştı.[55]

Her ne kadar imparatorluk adı geçen isyanları bastırmayı başarmış olsa da merkezî otorite üzerindeki baskı sona ermemişti. Nitekim bu kez Alexios Komnenos'un kız kardeşinin eşi olan Nikèphoros Melissènos 1080 yılında Süleymanşâh'ın desteğini alarak ayaklanmıştı. Melissènos, Kos (İstanköy) adasındaki malikânesinden ayrılarak Türk askerleri eşliğinde Konstantinopolis istikametine yönelmişti. Nikèphoros Melissènos, yol boyunca imparatorluk alameti sayılan mor renkli kıyafetler

[51] Attaleiates, *Tarih*, 287; Bryennios, *Tarihin Özü*, 161; Komnena, *Alexiad*, 31-32.
[52] Beihammer, *Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia*, 170-175.
[53] Attaleiates, *Tarih*, 292-295; Komnena, *Alexiad*, 34 vd.; Bryennios, *Tarihin Özü*, 171.
[54] Attaleiates, *Tarih*, 300-303.
[55] Attaleiates, *Tarih*, 304-305; Komnena, *Alexiad*, 124.

giymiş, uğradığı kalelerde imparatorluk iddiasını sembolik biçimde teşhir eden bir tutum sergilemişti. Yanında kalabalık Türk askerî birliklerinin bulunması yerel Rum halkı üzerinde etkili olmuş, pek çok kale herhangi bir direniş göstermeksizin kapılarını Nikèphoros Melissènos'a açmıştı. Anadolu sahasında ilerleyişini sürdüren Nikèphoros Melissènos nihayet beraberindeki Türk kuvvetleriyle Nikaia'ya yerleşmişti. İmparator III. Nikèphoros Botaneiatès, bu isyanı bastırmak için Alexios Komnenos'u görevlendirmiş ancak o, Nikèphoros Melissènos ile arasındaki akrabalık bağlarını gerekçe göstererek[56] bu görevi kabul etmemişti. Bunun üzerine imparatorluk ordusunun başına Hadım İòannès getirilmişti. Akabinde Hadım İòannès, emrindeki kuvvetlerle derhal Nikaia üzerine yürümüş ve kaleyi kuşatma altına almıştı. Türk askerî birlikleri ani bir karşı taarruzla yoğun ok atışlarına başlamış; bu saldırı neticesinde Hadım İòannès'in kuvvetleri ağır kayıplar vermiş, sağ kalan askerlerin önemli bir kısmının çözülerek geri çekilmesi kuşatmanın fiilen başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştı.[57]

Nikaia havalisinde bu gelişmeler yaşanırken Doğu Roma İmparatorluğu'nun batı bölgelerinde de yeni bir siyasî hareketlilik ortaya çıkmıştı. Bu süreçte Alexios Komnenos ile kardeşi İsaakios Komnenos, imparatorluk merkezine karşı harekete geçmişti. Böylelikle Alexios Komnenos'un daha önce Nikèphoros Melissènos'a karşı görevi neden kabul etmediği de açıklık kazanmıştı. İki kardeş Türklerden aldıkları destekle kuvvetlerini takviye ederek Konstantinopolis üzerine yürümüştü. Diğer taraftan Nikèphoros Melissènos başkent yönünde harekete geçmiş, birlikleri Damalis'e ulaştığında imparatorluk tahtının paylaşılmasına yönelik bir teklif gündeme gelmişti. Buna göre Anadolu topraklarının idaresi Melissènos'a batı bölgelerinin hâkimiyeti ise Komnenoslara bırakılacaktı. Ancak Alexios Komnenos bu teklifi stratejik bir geciktirme aracı olarak kullanmış ve uygun şartlar oluştuğunda kesin biçimde reddetmişti. Akabinde Alexios Komnenos Edirne Kapı civarında konuşlanmış Alman muhafız birliklerinin komutanlarıyla anlaşarak Konstantinopolis'e girmeyi başarmıştı. Ancak hem onun kuvvetlerinin hem de kentteki askerî unsurların büyük ölçüde yabancılardan oluşması başkentte üç gün süren bir yağma ve kargaşa ortamının ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Gelişmelerin bu yönde ilerlemesi üzerine Nikèphoros Botaneiatès, Alexios Komnenos'a karşı direniş göstermenin artık mümkün olmadığını anlamış ve mücadeleden çekilmişti. Böylece Alexios Komnenos 4 Nisan 1081 tarihinde Doğu Roma tahtına çıkarak imparatorluk idaresini fiilen ele geçirmişti.[58]

1.6. Drakon Çayı Anlaşması: Sınırın Tanımı ve Diplomatik Tanınma

I. Alexios Komnenos'un (1081-1118) iktidara gelişinin ilk yıllarında Süleymanşâh ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında bağlayıcı bir ilişkisinin henüz tesis edilmediği görülmektedir. Bu durum Süleymanşâh'ın kuvvetleriyle birlikte Doğu Roma sınır hattına yönelik akın faaliyetlerini sürdürmesine imkân tanımıştı. Anna Komnena, Nikaia'yı merkez edinen Süleymanşâh'ın Anadolu genelinde fiilî hâkimiyet tesis ettiğini, Bithynia ve komşu kalelere kadar uzanan akınlar düzenlediğini ve bu faaliyetler neticesinde önemli ölçüde ganimet elde ettiğini aktarmaktadır. Komnena ayrıca Süleymanşâh'ın kuvvetlerinin Boğaziçi'nde Damalis civarına kadar ulaştığını ve neredeyse Boğaz'ı aşabilecek bir askerî kudrete eriştiğini vurgulamaktadır. Anna Komnena'nın bu tasvirleri dönemin diğer müelliflerinin aktardıklarıyla da örtüşmektedir. Attaleiates, Konstantinopolis'ten İznik'e uzanan sahil hattının Türk akınlarıyla harap hâle geldiğini ve ahalinin canını kurtarmak için bölgeden kaçtığını belirtirken; Bryennios, Asya topraklarının bütünüyle Türklerin denetimi altına girdiğini ifade etmektedir.[59] Bu ifade dönemin Doğu Roma kaynaklarında hissedilen askerî ve psikolojik baskıyı göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu anlatılar I. Alexios Komnenos döneminde Türkiye Selçukluları ile Doğu Roma İmparatorluğu arasında Kuzeybatı Anadolu'da Boğaziçi'ne yaklaşan bir temas ve askerî baskı hattının teşekkül ettiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Süleymanşâh'ın sahil şeridi boyunca kurduğu karakollar ve denetim noktaları sayesinde Boğaz güzergâhını kullanan deniz ticareti ve ulaşım trafiği üzerinde fiilî denetim kurarak ekonomik kazanç sağladığı da bilinmektedir.[60] Bu uygulama Türkiye Selçuklularının yalnızca kara hâkimiyetiyle yetinmeyip deniz üzerinde de denetim tesis etmeye yöneldiklerini göstermektedir.

[56] Nikèphoros Melissènos, Aleksios Komnenos'un kız kardeşi Eudokia ile evliydi. Komnena, *Alexiad*, 81, n. 3; Bryennios, *Tarihin Özü*, 174-175.
[57] Komnena, *Alexiad*, 124 vd.
[58] Komnena, *Alexiad*, 81-83, 86-87.
[59] Attaleiates, *Tarih*, 264; Bryennios, *Tarihin Özü*, 146; Psellos, *Khronographia*, 228.
[60] Komnena, *Alexiad*, 124.

Mevcut gelişmeler dikkate alındığında bu faaliyetlerin devamı halinde Selçukluların deniz vasıtaları temin ederek Avrupa yakasına geçebilecek ve hatta Konstantinopolis'i doğrudan tehdit edebilecek bir askerî ve iktisadî baskı kapasitesi[61] oluşturabileceklerini söylemek mümkündür.

Bu gelişmeler karşısında I. Alexios Komnenos, Süleymanşâh'ı Konstantinopolis çevresinden uzaklaştırmak amacıyla sınırlı askerî teşebbüslerde bulunmuş ancak düzenlenen gece baskınlarından kayda değer bir sonuç elde edememişti. Diğer taraftan batıda Mikhaèl Patroklos tahtı ele geçirmek için isyan başlatmış bu da imparatoru iki cepheli bir mücadeleyle yüz yüze bırakmıştı. Ne askerî imkanlar ne de mali kaynaklar aynı anda iki farklı cephede sürdürülebilir bir savaş yürütmeye elverişliydi. Bu şartlar altında I. Alexios Komnenos doğu sınırını emniyete almak amacıyla Süleymanşâh ile uzlaşma yolunu tercih etmiştir. Bu doğrultuda imparator, Süleymanşâh'a çeşitli hediyeler göndererek bir anlaşma zemini oluşturmuş; o da Türk hükümdarı sıfatıyla kendisine sunulan bu teklifi kabul etmiştir. Böylece 1081 yılında Drakon Çayı esas alınarak taraflar arasında bir sınır anlaşması tesis edilmiştir. Söz konusu anlaşmaya göre; Türkiye Selçuklu kuvvetlerinin Drakon Çayı hattını fiilî sınır olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Anna Komnena'nın ifadesine göre İmparator; "Drakon Çayı'nı (Süleymanşâh'a) vermiş ve onlara bunu kesinlikle aşmamayı ayrıca Bithynia sınırlarından içeriye hiçbir akına girişmemeyi kabul ettirmişti."[62] Böylece I. Alexios Komnenos'un Kuzeybatı Anadolu'nun büyük bir kısmında Selçuklu hâkimiyetini fiilen kabul ettiği anlaşılmaktadır. Bu anlaşma taraflar arasında karşılıklı siyasî tanımanın erken bir örneğini teşkil etmiştir.[63] Ayrıca Süleymanşâh'ın bu uzlaşma çerçevesinde I. Alexios Komnenos'tan mali nitelikli hediyeler aldığı anlaşılmaktadır.

Drakon Çayı Anlaşması, I. Alexios Komnenos döneminde Türkiye Selçukluları ile Doğu Roma İmparatorluğu arasındaki sınır ilişkilerinin açık biçimde tanımlandığı ilk diplomatik anlaşmalardan biri olması bakımından özel bir önem taşımaktadır. Bu anlaşma Doğu Roma için başkent çevresindeki baskıyı hafifletme unsuru olarak değerlendirilirken, Süleymanşâh açısından ise Anadolu'daki hâkimiyetinin fiilen tanındığını gösteren açık bir gelişme niteliği taşımaktaydı. Böylece sınır hattı askerî mücadele kadar müzakere ve karşılıklı çıkar dengeleri üzerinden şekillenen bir siyasal zemine oturmuştu.[64] Yine bu anlaşma ile sınır hattı askerî baskının fiilî sonuçlarını esas alan bir anlayış doğrultusunda belirlenmiş; böylece Doğu Roma, Anadolu'daki Selçuklu hâkimiyetini zımnen tanırken Süleymanşâh da kendi siyasî varlığını müzakere yoluyla tahkim etme imkânı elde etmişti. Aslında Selçuklu sultanının Doğu Roma başkentini tehdit eden askerî kapasitesi ile I. Alexios Komnenos'un iki cepheli mücadeleden kaçınma zorunluluğu tarafları karşılıklı tavizler temelinde bir denge arayışına sevk etmişti. Bu bakımdan söz konusu anlaşma erken Türkiye Selçuklu meşruiyet arayışında askerî başarı ile diplomatik tanınmanın nasıl iç içe geçtiğini gösteren sınır siyasetinin kurucu örneklerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda Süleymanşâh'ın Boğaziçi eşiğine kadar ilerlemesine rağmen Konstantinopolis'i doğrudan hedef almamış olması Anadolu içlerinde daha sürdürülebilir bir hâkimiyet zemini oluşturma arayışıyla açıklanabilir. Bununla birlikte Süleymanşâh'ın siyasî ve askerî faaliyetlerinin aynı dönemde Kuzey Suriye ve Antakya hattına da yönelmiş olması bu tercihin tek boyutlu bir stratejik planın sonucu olmadığını göstermektedir. Nitekim erken Türkiye Selçuklu siyasetinde Anadolu içleri ile Kuzey Suriye arasında değişen şartlara göre şekillenen çok yönlü bir hareket tarzı gözlemlenmektedir.

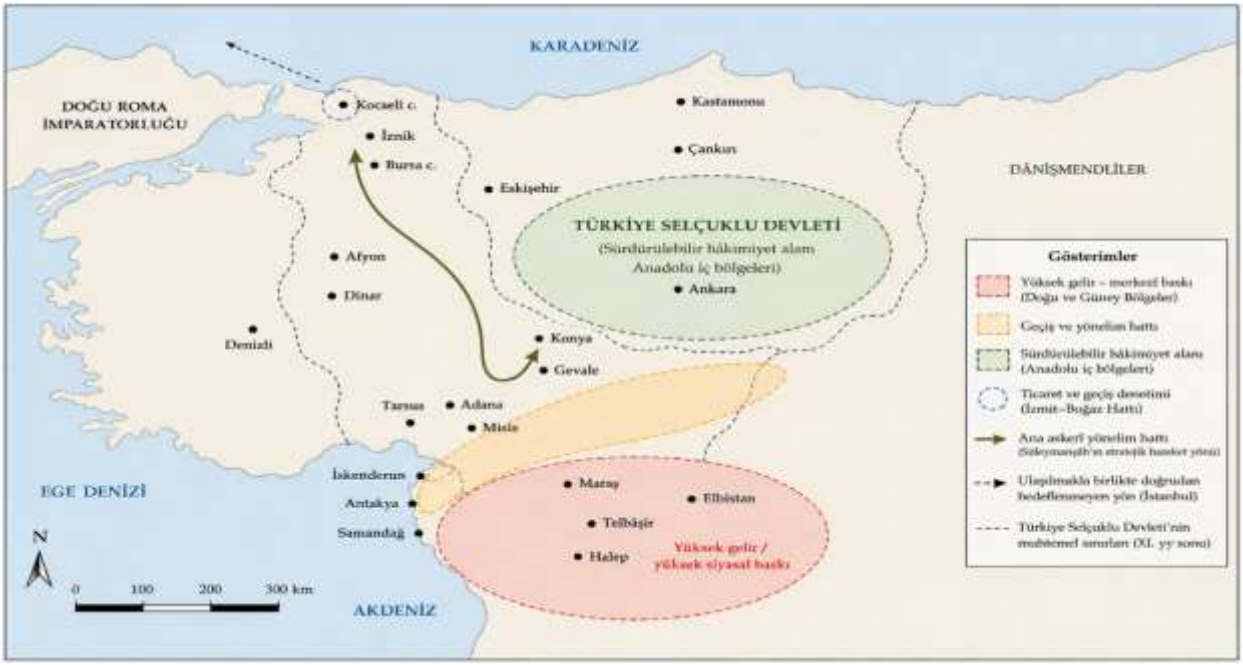
1.7. Erken Türkiye Selçuklu Siyasetinde Stratejik Yönelim: Fetih mi Sürdürülebilir Hâkimiyet mi?

Süleymanşâh'ın askerî hareketliliği incelendiğinde İznik merkezli Marmara havzası, İç Anadolu ve Kuzey Suriye hattı olmak üzere üç farklı yönelimin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yönelim rastlantısal askerî ilerlemelerden ziyade farklı ekonomik ve siyasî özellikler taşıyan sahalar arasında yapılan seçici tercihlere işaret etmektedir. Zira Konstantinopolis, yüksek ekonomik kapasitesine rağmen güçlü tahkimatı, yoğun askerî savunması ve sürekli ikmal gereksinimi sebebiyle erken Türkiye Selçuklu siyaseti açısından doğrudan ve kalıcı hâkimiyet kurmaya elverişli bir hedef değildi. Buna karşılık İznik-Bithynia hattı ve Anadolu içleri daha denetlenebilir, vergi üretimi mümkün ayrıca siyasî olarak

[61] Beihammer, "The Byzantine-Muslim Frontier…", 41-44.
[62] Komnena, *Alexiad*, 118, 126.
[63] Beihammer, "The Byzantine–Muslim Frontier…", 39.
[64] Tor-Beihammer (ed.), *The Islamic-Byzantine Border in History*, 1-3.

sürdürülebilir bir sahaydı. Buna mukabil Halep, Antakya ve Musul gibi merkezler yüksek vergi ve ticaret potansiyeline sahip olmakla birlikte, Büyük Selçuklu otoritesi ve çok aktörlü bölgesel rekabet sebebiyle Türkiye Selçuklu siyaseti bakımından daha kırılgan bir alan teşkil etmekteydi. Bu durum Süleymanşâh'ın Anadolu içlerine yönelmesini coğrafî, ekonomik ve siyasî bakımdan da anlamlı kılmaktadır.

Şekil 1. Süleymanşâh'ın askerî hareket sahası, ekonomik yoğunluk bölgeleri ve sürdürülebilir hâkimiyet yönelimi.

Şekil, doğu kronikleri esas alınarak; modern frontier ve sınır rejimi literatürü ışığında şematik olarak hazırlanmıştır.[65]

Tablo 1:

Bölge/Şehir Hattı	Ekonomik ve Ticari Özellikler	Siyasal Risk Düzeyi	Stratejik Sonuç
İznik-Kocaeli-Marmara[66]	Boğaz geçişleri, kıyı ticareti, tarımsal üretim	Orta	Siyasî baskı ve diplomatik meşruiyet alanı
Bursa-Kocaeli[67]	Marmara bağlantılı tarım ve ticaret	Orta	Sınır baskı sahası
Eskişehir-Afyon[68]	İç ulaşım ve lojistik hat	Düşük	Kalıcı iç hâkimiyet
Konya-Gevale[69]	Tarımsal üretim ve idarî merkez	Düşük	Devletleşme merkezi
Çukurova[70]	Limanlar, tarım ve Akdeniz ticareti	Yüksek	Geçici yönelim sahası

[65] Beihammer, *Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia*, 150-190; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, 180-240; Akçay, "Türkiye Selçuklularının Değişken Sınırları", 585.
[66] Komnena, *Alexiad*, 114-116, 120-121; Attaleiates, *Tarih*, 297-301; Bryennios, *Tarihin Özü*, 67-69.
[67] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, 145-151; Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor,* 108-115.
[68] Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, 220-228; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 56-63.
[69] Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 72-79; Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu,* 148-153.
[70] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, 120-124; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi,* 148-151.

Antakya-Halep hattı[71]	Uluslararası ticaret, şehir vergileri	Çok yüksek	Kalıcı değil, ekonomik cazibe
Maraş-Elbistan-Telbâşir[72]	Geçiş ve sınır gelirleri	Yüksek	Tampon bölge ve askerî hareket sahası

Not: Tabloda yer alan değerlendirmeler, çağdaş kroniklerde geçen askerî hareketlilik, ulaşım güzergâhları, ticaret yolları ve idarî merkezlere ilişkin bilgilerin karşılaştırmalı analizi esas alınarak hazırlanmıştır.[73]

Şekil 1 ve Tablo 1'de ifade etmeye çalış üzere Süleymanşâh'ın askerî faaliyetleri fetihçi bir genişleme siyasetiyle açıklanamayacak ölçüde çok katmanlı bir stratejik mantık sergilemektedir. Marmara geçiş sahası, İzmit-Bosporos hattı ve Kuzey Suriye şehirleri yüksek ekonomik ve ticarî potansiyel taşımaktaydı. Buna karşın söz konusu bölgeler, Doğu Roma, Büyük Selçuklu merkezi, Fâtımîler ve yerel güç odaklarının baskısına açık olmaları sebebiyle uzun vadeli siyasal istikrar bakımından kırılgan sahalar niteliğindeydi. Buna karşılık İznik merkezli Anadolu iç yapılanması, daha düşük fakat süreklilik arz eden vergi kaynakları, iç ulaşım güvenliği ve siyasî kurumsallaşma imkânı sunmuştur. Bu durum, Süleymanşâh'ın askerî yönelimlerinde kısa vadeli yüksek gelirden ziyade sürdürülebilir hâkimiyet modeli geliştirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla erken Türkiye Selçuklu siyaseti salt askerî başarı üzerinden değil; ekonomik rasyonalite, diplomatik tanınma ve uzun vadeli hâkimiyet kapasitesi üzerinden şekillenmiştir. Bu yönüyle erken Türkiye Selçuklu siyaseti kısa süreli yağma ve fetih hareketlerinden ziyade kalıcı vergi üretimi, güzergâh denetimi ve bölgesel siyasî istikrar üretme kapasitesi üzerinden şekillenmiştir. Bu çerçevede İznik merkezli yapılanmanın ekonomik boyutu da dikkate değerdir. İznik, Marmara havzasını İç Anadolu'ya bağlayan yolların düğüm noktasında yer almakta; Bithynia bölgesinin tarımsal üretim kapasitesi ile geçiş güzergâhlarından elde edilen gelirler bakımından önemli imkânlar sunmaktaydı. Buna karşılık Konstantinopolis'in doğrudan hedef alınması yüksek askerî maliyet ve sürekli kuşatma gerektirirken İznik ve çevresinde kalıcı bir idarî merkez oluşturulması vergi tahsili, insan kaynağı temini ve ulaşım hatlarının denetimi açısından daha elverişli görünmekteydi. Nitekim Süleymanşâh'ın ardından Ebû'l-Kâsım'ın da aynı merkezde idareyi sürdürmesi, bu tercihin geçici askerî başarıdan ziyade kurumsallaşmaya yönelik bir yön taşıdığını göstermektedir.[74]

2. Ebû'l-Kâsım Dönemi: İznik'te İktidarın Sürdürülmesi ve Çoklu Baskı Dinamikleri

Süleymanşâh, batı sınırlarını güvence altına aldıktan sonra devletin doğu sahasını hedefleyen askerî faaliyetlere girişmişti. Ancak o, bu amaçla çıktığı sefer sırasında Selçuklu hanedan üyesi Melîk Tutuş tarafından yenilerek yaşamını yitirmişti. Bunun üzerine İznik merkezli Selçuklu hâkimiyeti Süleymanşâh'ın sefere çıkarken kendi yerine bıraktığı Ebû'l-Kâsım'ın idaresine geçmişti. Ebû'l-Kâsım'ın bazı kaynaklarda "sultan" unvanıyla anılması, İznik merkezli Selçuklu idaresinin hanedanî meşruiyetini ve siyasî otorite iddiasını destekleyen bir söylem olarak dikkat çekmektedir. Ebû'l-Kâsım, Süleymanşâh'ın bıraktığı yerden hareketle Doğu Roma yönünde akın faaliyetlerini sürdürmüş; I. Alexios Komnenos'un Balkanlar'da Normanlarla meşgul olmasını fırsat bilerek Drakon Çayı Anlaşması ile belirlenen sınır düzenini fiilen zorlamış ve Boğaziçi ile Marmara kıyıları yönünde baskıyı artırmıştı. Bu gelişmeler karşısında Doğu Roma İmparatoru, Primikèrios (Büyük) unvanına sahip ve aslen Türk kökenli olan Tatikios[75] kumandasında bir askerî birliği onun üzerine sevk etmişti. Harekete geçen Doğu

[71] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, 125-130; Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular,* 45-49; Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri,* 131-139.

[72] Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi,* 162-166; Sevim, *Kutalmışoğlu Süleymanşah,* 35-42.

[73] Alexander D. Beihammer, "The Byzantine–Muslim Frontier…", 41-45; Anadolu'da İlhanlı dönemi mali kayıtları için bkz. Yuvâli, Abdülkadir. "İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli", *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990),* C. II, 1994, 581-600; A. Zeki Velidî Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", *Türk Hukuk ve iktisat Tarihi Mecmuası,* C. I, 1931, 1-42; A. Zeki Velidi Togan, "Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisâdî ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası,* C. XV, S. 1-4, 1953-1954, 35; Filiz Akçay, *Selçuklu Kentleri Türkiye Selçukluları,* Gece Kitaplığı, Ankara, 2023, 55-56.

[74] Beihammer, *Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia*, 150-190; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, 85-106; Akçay, "Türkiye Selçuklularının Değişken Sınırları", 85-95.

[75] Anonim, *Haçlı Tarihi (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum).* çev. Ergin Ayan (İstanbul: Selenge Yayınları, 2013), 91, n. 244. Anna Komnena "Tatikios'un Ohri Gölü bölgesindeki Türklere kumanda ettiğini, babasının Müslüman olup, kendisinin köle olarak sarayda yetiştiğini" ifade etmektedir. Osman Turan, bu kişinin Vardar Türklerine mensup olduğunu

Roma kuvvetleri İznik önlerine ulaşıp muharebe düzeni almaya başladıkları sırada kaleden çıkan yaklaşık iki yüz kişilik Selçuklu askerî birliği ani taarruzla saldırıya geçmişti. Ancak Doğu Roma ordusu içerisinde yer alan Frank birliklerinin karşı taarruzu bu girişimin etkisini kırmış, meydana gelen çarpışmada Türk askerlerinin bir kısmı yaralanmış, geri kalanlar ise surların gerisine çekilmek zorunda kalmıştı.

Tatikios, akşam vaktine kadar askerlerini muharebe düzeninde tutmuş ancak Selçuklular tarafından yeni bir hareketlilik gözlenmeyince kuvvetlerini İznik'ten yaklaşık iki-üç kilometre mesafede bulunan Basileia mevkiine çekerek burada ordugâh kurmuştu. Aynı gece alınan istihbarat üzerine Emîr Porsuk'un kalabalık bir kuvvetle İznik üzerine ilerlediği bilgisi Doğu Roma kumandanına ulaşmış, bunun üzerine Tatikios, Konstantinopolis'e dönmek üzere sabah saatlerinde hazırlıklara başlamıştı. Bu esnada surlar üzerinden Doğu Roma askerlerinin hareketlerini gözlemleyen Ebû'l-Kâsım, ordunun geri çekilme hazırlığında olduğunu fark ederek kuvvetleriyle birlikte kaleden çıkmış ve onları takibe koyulmuştu. Prainetos civarında Doğu Roma birliklerine yetişilerek saldırıya geçilmiş ancak ordu içerisindeki Frank askerlerinin müdahalesiyle Türk taarruzu durdurulmuştu. Taraflar arasında meydana gelen bu çarpışmanın ardından Doğu Roma kuvvetleri yeni bir saldırıya maruz kalmadan Konstantinopolis'e ulaşmayı başarmıştı. Doğu Roma'nın bu girişiminin ardından Ebû'l-Kâsım askerî faaliyetlerini sürdürmüş; Kios bölgesini ele geçirerek burada gemi inşa faaliyetlerine başlamıştı. Ebû'l-Kâsım'ın Kios'ta gemiler yaptırdığı haberini alan I. Alexios Komnenos, ortaya çıkan bu yeni tehdidi bertaraf etmek amacıyla hem karadan hem denizden askerî tedbirler almış; donanmanın başına Manuel Butumites'i tayin ederek Selçukluların deniz faaliyetlerini engellemeye yönelik bir strateji izlemişti. Bu maksatla I. Alexios Komnenos, karadan gönderilen birliklerin sevk ve idaresini de Tatikios'a tevdi etmişti. Doğu Roma kuvvetleri kısa süre içerisinde Selçuklu emîrinin bulunduğu bölgeye ulaşarak stratejik bir noktada konuşlanmış ve ordugâh kurmuştu. Sabahın erken saatlerinden itibaren Selçuklu kuvvetlerine yönelik taarruzlar başlamış, akabinde meydana gelen çarpışmalar aralıklarla yaklaşık beş gün boyunca sürmüştü. Bu ufak çarpışmalardan yorgun düşen Doğu Roma ordusu içerisinde yer alan Frank unsurların ısrarı üzerine Tatikios, kesin bir muharebeye girmeyi kabul etmişti. Bu çarpışma Selçuklu kuvvetleri açısından ağır kayıplarla sonuçlanmış, önemli sayıda asker esir düşmüş; sağ kalanlar ise ağırlıklarını bırakarak geri çekilmek zorunda kalmıştı. Buna rağmen Doğu Roma kumandanı İznik üzerine ilerlemekten kaçınarak kuvvetlerini yeniden ordugâhına çekmişti.[76]

Diğer taraftan Ebû'l-Kâsım, Melîkşâh tarafından Anadolu'ya sevk edilen Emîr Porsuk'un Türkiye Selçuklularına bağlı beylerin hisarlarını ele geçirdiğini ve İznik'i kuşatma niyetiyle ilerlediğini haber almıştı. Büyük Selçuklu merkezî otoritesinden gelen bu askerî baskı karşısında Ebû'l-Kâsım, mevcut kuvvetleriyle tek başına direnmenin mümkün olmadığını görerek Doğu Roma İmparatorluğu ile ittifak arayışına yönelmek zorunda kalmıştır. Bu gelişmelerin ardından taraflar arasında bir anlaşma zemini oluşmuş ve İmparator, Ebû'l-Kâsım'ı Konstantinopolis'e davet etmiştir. Ebû'l-Kâsım davete icabetle Konstantinopolis'e gitmiş ve başkentte bulunduğu süre boyunca onun adına çeşitli eğlence ve törenler düzenlenerek gönlü hoş tutulmuştu. Bu süre zarfında kendisine değerli hediyeler verilerek askerî yardım vaadinde de bulunulmuştu. I. Alexios Komnenos'un esas amacı ise Ebû'l-Kâsım'ı Konstantinopolis'te oyalayarak İzmit'i Doğu Roma hâkimiyeti altına almaktı. Bu doğrultuda İmparator, Hadım Eustathios'u yapı malzemeleri ve işçilerin bulunduğu gemilerle birlikte İzmit'e göndermişti. Eustathios, İzmit'e ulaştığında buradaki Selçuklu garnizonuna ve çevrede bulunan Türk unsurlara dostane bir tutum sergilemiş, hediyeler vererek onların güvenini kazanmıştı. Ayrıca Konstantinopolis'te bulunan Ebû'l-Kâsım ile İmparator arasında Emîr Porsuk'a karşı bir ittifak kurulduğunu ve bu doğrultuda ortak savunma hazırlıkları yapılacağını bildirmişti. Bu suretle Selçuklu kuvvetlerini hazırlık sürecinin bir parçası olduklarına inandıran Eustathios, planının açığa çıkmasını önlemek amacıyla gemilerini kıyıdan uzak tutmuş, aynı zamanda Konstantinopolis ile İzmit arasındaki deniz ulaşımını denetim altına alarak Ebû'l-Kâsım'ın gelişmelerden haberdar olmasını engellemişti. Selçuklu garnizonu bu beyanlara itimat

belirtmektedir. Ayrıca Işın Demirkent kaynaklardaki bilgiler doğrultusunda Tatikios'un 1057 yılında doğmuş olduğu ihtimali üzerinde durmaktadır. Komnena, *Alexiad*, 137; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 93, n. 33. Adı geçen komutan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Işın Demirkent, "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)," *Belleten* 67, sy. 248 (2003): 95.

[76] Komnena, *Alexiad*, 196-200; Edouard de Muralt, *Essai de Chronographie Byzantine (1057–1453)* (St. Petersburg, Libraires de l'Académie des sciences, 1871), 58.

ederek Eustathios'un İzmit'e girişine izin vermiş, bunun sonucunda kısa sürede tahkimat tamamlanmış ve kale Doğu Roma denetimine girmişti.[77]

İzmit'in ele geçirildiği haberini alan I. Alexios Komnenos, Konstantinopolis'te çeşitli merasimler ve eğlencelerle oyaladığı Ebû'l-Kâsım ile bir anlaşma yapmış, kendisine Sebastos[78] unvanı ve değerli hediyeler vererek onu İznik'e uğurlamıştı. Ebû'l-Kâsım İznik'e döndüğünde İmparatorun İzmit'i ele geçirmek için yürüttüğü bu siyasî manevrayı fark edebilmiş ancak Emîr Porsuk kuvvetleriyle İznik üzerine gelerek kaleyi kuşatma altına almıştı. Ebû'l-Kâsım bir süre bu kuşatmaya karşı sadece kendi birlikleriyle direnmeyi başarmışsa da savunma imkânlarının tükenmesi üzerine imparatorluk merkezinden yardım talep etmek zorunda kalmıştı. I. Alexios Komnenos ise Peçeneklerle mücadele etmekte olduğundan sınırlı sayıda bir kuvvet gönderebilmişti. Bununla birlikte İmparator, gönderdiği birliklere imparatorluk sancakları ve hükümdarlık alametleri vererek bu kuvvetlerin doğrudan imparatorluk desteğiyle hareket ettiği izlenimini oluşturmuştu. Bu sembolik güç gösterisi karşısında Emîr Porsuk, üç ay süren kuşatmayı kaldırarak bölgeden çekilmek zorunda kalmıştı.[79]

Melîkşâh, Emîr Porsuk'un başarısız kuşatmasının ardından İznik'i ele geçirme görevini bu kez Urfa Emîri Bozan'a tevdi etmiş, aynı zamanda Doğu Roma İmparatoru'na hitaben de bir mektup göndermişti. Melîkşâh gönderdiği bu mektupta, İmparatorun karşı karşıya bulunduğu askerî ve siyasî güçlüklerin farkında olduğunu ifade etmekte ve Ebû'l-Kâsım'ın Süleymanşâh ile yapılan anlaşmayı ihlâl ederek Damalis'e kadar uzanan sahada tahrip faaliyetlerinde bulunduğunu belirtmekteydi. Sultan, bu durumun ortadan kaldırılabilmesi için iki hanedan arasında evlilik yoluyla bir sıhriyet tesis edilmesini teklif etmiş; bu teklifin kabul edilmesi halinde Doğu Roma'nın askerî bakımdan güçlü bir müttefik kazanacağını ve Büyük Selçuklu kuvvetlerinin imparatorluk lehine harekete geçirilebileceğini bildirmişti.[80]

Bu diplomatik temaslar sürerken Emîr Bozan kuvvetleriyle İznik'i kuşatma altına almıştı. Buna rağmen Ebû'l-Kâsım'ın kararlı savunması ve Doğu Roma'dan sağlanan sınırlı askerî desteğin etkisiyle kuşatma istenilen sonucu vermemiş; Emîr Bozan da kaleyi ele geçiremeden bölgeden çekilmek zorunda kalmıştı. Melikşâh'ın Anadolu'da tesis edilecek yeni Türk oluşumuna karşı sergilediği bu imtiyazsız tutumu karşısında Ebû'l-Kâsım, ona bağlılığını arz ederek siyasî konumunu güvence altına almak amacıyla on beş katır yükü altın ve kıymetli hediyeler hazırlatmış ve kardeşi Ebû'l-Gazi Hasan'ı[81] İznik'te vekil bırakarak İsfahan'a doğru yola çıkmıştı. Ancak İsfahan civarına ulaştığında huzura kabul edilmemiş ve Melikşâh'tan Emîr Bozan'ı İznik üzerine görevlendirdiğini ve "Onu bu vazifeye tayin ettikten sonra geri çekmem mümkün değildir; ona git, getirdiğin hediyeleri kendisine sun ve talebini ona bildir. Onun vereceği karar, benim iradem hükmündedir." şeklinde bir cevap almıştır. Bu gelişme üzerine Ebû'l-Kâsım, Selçuklu merkezî otoritesinin İznik üzerindeki tasarrufunu fiilen kabul etmek zorunda kalarak Emîr Bozan ile görüşmek üzere hareket etmiştir. Ancak yolculuğu sırasında Bozan'ın emriyle sevk edilen bir askerî birlik tarafından yakalanmış ve yayının kirişiyle boğdurularak ortadan kaldırılmıştır.[82]

Diğer yandan I. Alexios Komnenos, Melikşâh'ın mektubunda dile getirilen evlilik yoluyla sıhriyet kurulmasına yönelik teklifi kabul etmemiş bununla birlikte sultanın askerî ve siyasî kudretini göz önünde bulundurarak açık bir ret cevabı vermekten de bilinçli şekilde kaçınmıştı. Bu doğrultuda söz konusu teklif bir süre cevapsız bırakılmış; ardından İmparator, taraflar arasında bir uzlaşma zemininin mümkün olabileceğini bildirmekle birlikte evlilik yoluyla akrabalık tesisinin kabul edilmeyeceğini ifade eden diplomatik bir karşılık hazırlatmıştı. Bu cevap yeni önerilerle birlikte Kurtikios başkanlığındaki bir elçi heyeti aracılığıyla İsfahan'a gönderilmişti ancak Melikşâh'ın vefatı üzerine bu diplomatik

[77] Komnena, *Alexiad*, 199; Muralt, *Chronographie Byzantine*, 58.
[78] Doğu Roma'da kişileri onure etmek için sıkça verilen bir unvan.
[79] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, 136, 145; Komnena, *Alexiad*, 199-201; Muralt, *Chronographie Byzantine*, 58.
[80] Komnena, *Alexiad*, 203; Muralt, *Chronographie Byzantine*, 58; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 84-87.
[81] Ebû'l-Gâzi Hasan hakkında kaynaklarda çok kısıtlı bilgi mevcuttur. Anna Komnena'nın eserinde Anna Komnena'nın eserinde zikredilen Poulkhasès'in Ebû'l-Gâzî Hasan olması muhtemeldir. Komnena, *Alexiad*, 197.
[82] Komnena, *Alexiad*, 204-206; Muralt, *Chronographie Byzantine*, 58; Osman Turan, Ebû'l-Kâsım'ın yayının kirişiyle öldürülmesi nedeniyle onun Selçuk hanedanından olabileceğini belirtmektedir. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* 87, n. 14.

girişim sonuçsuz kalmış; böylece taraflar arasında kalıcı bir siyasî düzenleme yapılması ihtimali de ortadan kalkmıştır.[83]

Ağabeyi Ebû'l-Kâsım'ın İsfahan'a gitmek üzere yola çıkmasının ardından İznik'teki Selçuklu idaresini fiilen Ebû'l-Gâzî Hasan üstlenmişti. Her ne kadar Emîr Bozan kuşatmayı kaldırmış olsa da kuvvetlerinin İznik havalisinde varlığını sürdürmesi, Ebû'l-Gâzî Hasan açısından sürekli bir askerî ve siyasî baskı unsuru teşkil etmekteydi. Bu baskı ortamını fiilen ortadan kaldıran gelişme Melikşâh'ın vefatı olmuştu. Nitekim haberi alan Emîr Bozan, kuvvetlerini derhal Urfa'ya çekerek bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştı. Ebû'l-Gâzî Hasan, Bozan tehlikesinin ortadan kalkmasının ardından bu kez I. Alexios Komnenos'un siyasî baskısıyla karşı karşıya kalmıştı. İmparator, yüksek meblağlarda ödeme ve değerli hediyeler karşılığında İznik'in kendisine teslim edilmesini teklif etmekteydi. Doğu Roma karşısında yeterli askerî güce sahip olmadığını değerlendiren Ebû'l-Gâzî Hasan ise ağabeyi Ebû'l-Kâsım'ın akıbetine dair henüz kesin bir bilgiye ulaşamamış olması sebebiyle onun dönüşüne kadar zaman kazanmayı amaçlamaktaydı. Bu doğrultuda İmparatoru oyalamayı tercih eden Ebû'l-Gâzî Hasan, I. Alexios Komnenos ile diplomatik temasları sürdürerek İznik'teki fiilî hâkimiyetini muhafaza etmeye çalışmıştı. Ebû'l-Gâzî Hasan, İznik'teki idaresini Süleymanşâh'ın oğlu Kılıç Arslan'ın İsfahan'dan kaçarak Anadolu'ya dönmesi ve İznik'e ulaşmasına kadar devam ettirmiştir.[84]

Bu safhada Ebû'l-Kâsım ve onu takiben Ebû'l-Gâzî Hasan döneminde Selçuklu hâkimiyetinin askerî güçten ziyade siyasî denge ve diplomatik manevra aracılığıyla sürdürüldüğü açıkça görülmektedir. Doğu Roma İmparatorluğu'nun oyalama, vaat ve diplomatik manevra temelli siyaseti ile Büyük Selçuklu merkezî otoritesinin İznik üzerindeki baskısı arasında şekillenen bu idare, kurumsallaşma yönünde belirgin adımlar içerse de kalıcı ve bütüncül bir meşruiyet zemini üretmekte sınırlı kalmıştır. Bu durum İznik merkezli Selçuklu varlığının hanedan temelli güçlü bir egemenlik düzeninden ziyade kişisel otoriteye ve geçici siyasî dengelere dayalı kırılgan bir yapı niteliği taşıdığını göstermektedir.

SONUÇ

Malazgirt Meydan Muharebesi'nin ardından Anadolu sahasında meydana gelen gelişmeler, Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınır düzeninin kalıcı biçimde sarsılmasına yol açmış ve bu durum bölgede yeni bir siyasî otoritenin ortaya çıkmasına imkân tanımıştı. İmparatorluk merkezinde yaşanan taht mücadeleleri, askerî isyanlar ve yönetsel sistemdeki çözülme, Anadolu'daki savunma mekanizmalarının işlevsiz hâle gelmesine neden olmuş; bu ortamda Selçuklu kuvvetleri geniş bir coğrafyada kesintisiz biçimde faaliyet gösterebilmiştir. Bu süreçte Kutalmışoğulları, Anadolu'daki askerî varlıklarını belirli merkezler etrafında örgütleyerek geçici nitelikteki akın hareketlerinden farklı bir siyasî yönelim geliştirmiştir.

Süleymanşâh'ın faaliyetleri bu dönüşümün somut biçimde gözlemlenebildiği en erken safhalardan birini teşkil etmektedir. Onun idaresinde gerçekleştirilen askerî harekâtlar belirli bölgelerin sistemli biçimde kontrol altına alınmasına yönelmiş ve bu durum Selçuklu varlığının süreklilik kazanan bir idare yapısına dönüşmesini mümkün kılmıştır. İznik'in merkez olarak benimsenmesi bu siyasî teşekkülün mekânsal ve idarî temelini oluşturmuş; kent askerî bir üs olmanın ötesinde hükümranlığın icra edildiği bir yönetim odağı haline gelmiştir. Böylece Anadolu'da hanedan mensuplarına dayanan belirli bir coğrafyada süreklilik gösteren bir idare düzeni ortaya çıkmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu'nda yaşanan iç mücadeleler ise bu yeni siyasî yapının gelişim sürecini doğrudan etkilemiştir. Botaneiatès, Bryennios ve Melissènos gibi taht iddiacılarının girişimleri sırasında Türk kuvvetlerinin askerî destek unsuru olarak kullanılması, imparatorluğun mevcut askerî kapasitesinin yetersizliğini ortaya koyarken Kutalmışoğullarına da sınır sahasında daha geniş bir hareket alanı sağlamıştır.

Drakon Çayı Anlaşması ise bu sürecin dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. Taraflar arasında belirlenen sınır hattı, Anadolu'daki güç dengesinin karşılıklı kabuller temelinde yeniden tanımlandığını göstermektedir. Bu düzenleme, Doğu Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki mevcut durumu fiilen kabul ettiğini ortaya koyarken Süleymanşâh'ın idaresinin bölgesel düzeyde tanınan bir siyasî yapı haline geldiğini de göstermektedir. Böylece sınır sahası, sürekli çatışmaların yaşandığı bir askerî temas alanı

[83] Komnena, *Alexiad*, 204.
[84] Komnena, *Alexiad*, 204.

olmanın yanı sıra müzakere ve anlaşma yoluyla şekillenen bir siyasî etkileşim merkezi niteliği kazanmıştır.

Süleymanşâh'ın vefatının ardından ise İznik'te idarenin Ebû'l-Kâsım tarafından sürdürülmesi bu teşekkülün şahsi askerî liderliğe bağlı olmaktan öte kurumsal bir devamlılık kazandığını ortaya koymaktadır. Her ne kadar Büyük Selçuklu Devleti'nin müdahale girişimleri ve Doğu Roma'nın askerî faaliyetleri bu idare üzerinde baskı oluşturmuş olsa da İznik merkezli yapı varlığını muhafaza etmeyi başarmıştır. Süleymanşâh'ın Konstantinopolis'i doğrudan hedef almaması ise askerî yetersizlikten çok erken Türkiye Selçuklu hâkimiyetinin henüz kurumsallaşma aşamasında bulunmasıyla ilişkilidir. Nitekim iç sorunlar çözülmeden ve idarî düzenin tesis edilmesi tamamlanmadan Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezine yönelmek gerçekçi görünmemekteydi. Bu nedenle Süleymanşâh'ın tercihi risk, maliyet ve denetlenebilirlik unsurlarını dikkate alan ihtiyatlı bir siyasî-stratejik yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

Netice itibarıyla İznik merkezli Selçuklu idaresi Anadolu'nun siyasî tarihinde yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir. Bu oluşum, hanedan mensuplarının liderliğinde şekillenmiş, askerî güç, diplomatik ilişkiler ve bölgesel güç dengeleri çerçevesinde gelişerek bir kalıcı hükümranlık düzeninin temelini oluşturmuştur. Böylece Anadolu Selçuklu hanedanının idaresi altında yeni bir siyasî kimlik kazanmış ve bu yapı bölgenin sonraki tarihî gelişimini belirleyen başlıca unsurlardan biri haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Abû'l-Farac (Bar Hebraeus). *Abû'l-Farac Tarihi*. Çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Akçay, Filiz. *Selçuklu Kentleri: Türkiye Selçukluları*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2023.

Akçay, Filiz. "Türkiye Selçuklularının Değişken Sınırları." Basılmamış Doktora Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2020.

Akün, Ömer Faruk. "Atsız b. Uvak." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 4, 92–93. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Alıç, Samet. "Afşin et-Türkî". *Maraş Araştırmaları III*. Ed. İbrahim Solak ve Samet Alıç. 23-34. Konya: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2022.

Aliyazıcıoğlu, Zeynep İnan. "XI. Yüzyılda Anadolu'da Norman Şeflerinin Faaliyetleri." *History Studies* 10, sy. 1 (Şubat 2018): 8-15.

Anna Komnena. *Alexiad*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996.

Anonim. *Haçlı Tarihi (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum).* Çev. Ergin Ayan. İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.

Anonim. *Târîh-i Âl-i Selçuk (Selçuknâme).* Çev. Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner. Ankara: Atıf Yayınları, 2014.

Attaleiates, Michael. *Tarih*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

Ayönü, Yusuf. *Selçuklular ve Bizans*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

Beihammer, Alexander. Byzantium and the Emergence of Muslim-Turkish Anatolia, ca. 1040-1130. London-New York: Routledge, 2017.

Beihammer, Alexander D. "The Byzantine–Muslim Frontier from the Arab Conquests to the Arrival of the Seljuk Turks." *The Islamic–Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades* içinde, ed. D. G. Tor ve Alexander D. Beihammer, 33-70. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023.

Bryennios, Nikephoros. *Tarihin Özü*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

Bezer, Gülay Öğün. "Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması'nın Bu Süreçteki Yeri". *TYB Akademi: Osman Turan ve Selçuklular Özel Sayısı* 12 (Eylül 2014), 21-36.

Demirkent, Işın. "Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)." *Belleten* 67, sy. 248 (2003): 91-110.

Tor, D. G. ve Alexander D. Beihammer, ed. *The Islamic–Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023.

el-Azîmî. *Azîmî Tarihi*. Çev. Ali Sevim. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

Foss, Clive. Byzantium and Its Neighbours. London: Variorum Reprints, 1989.

Haldon, J. F. *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Hamdullah Müstevfî Kazvînî. *Âsârü'l-Bılâd ve Ahbârü'l-Ibâd*. Nşr. Muhammed Ali Beydaun. Beyrut: Dâr Sâdır, 1960.

İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fi't-Târîh*. Çev. Ahmet Ağırakça. 12 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2008.

Kafesoğlu, İbrahim. *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası, 1953.

Koca, Salim. *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*. Ankara: Berikan Yayınları, 2010.

Köymen, Mehmet Altay. *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.

Köymen, Mehmet Altay. "Süleymanşah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu". *Belleten*, C. LVII, S. 218, 1993, 71-79.

Kütük, Ahmet. "Anadolu'da Bir Selçuklu Prensi: Kutalmışoğlu Mansur ve Faaliyetleri (1063–1078)." *USAD* 11 (Güz 2019): 245–262.

Merçil, Erdoğan. *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.

Muralt, Edouard de. *Essai de Chronographie Byzantine (1057–1453).* St. Petersburg: Libraires de l'Académie des Sciences, 1871.

Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.

Peacock, A. C. S. Early Seljuq History: A New Interpretation. London: Routledge, 2010.

Peacock, A. C. S. "The Islamic–Byzantine Frontier in Seljuq Anatolia." *The Islamic–Byzantine Border in History: From the Rise of Islam to the End of the Crusades* içinde, ed. D. G. Tor ve Alexander D. Beihammer, 265-290. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023.

Psellos, Michael. *Khronographia*. Çev. Işın Demirkent. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.

Ramsay, William Mitchell. *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*. Çev. Mihri Pektaş. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1960.

Sevim, Ali. Anadolu'nun Fethi: Selçuklular Dönemi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

Sevim, Ali. *Kutalmışoğlu Süleymanşah*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

Sevim, Ali. "Nâvekiyye Türkmenleri Sorunu." *Erdem* 9, sy. 26 (1996): 789–792.

Sevim, Ali. "İbnü'l-Kalânisi'nin Zeylü Tarih-i Dımaşk Adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I." *Belgeler* 29, sy. 33 (2008): 1–43.

Sevim, Ali. "Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III: Sultân Melîkşâh Dönemi." *Belgeler* 20, sy. 24 (1999): 1–84.

Sevim, Ali. *Ünlü Selçuklu Komutanları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

Seyyid, Eymen Fuâd. *ed-Devletü'l-Fâtımiyyetü fî Mısr.* Kahire: el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-Âmmetü'l-Ketâb, 2007.

Sıbt İbnü'l-Cevzî. *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular: Seçme, Tercüme ve Değerlendirme.* Çev. Ali Sevim. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Sümer, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler).* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1972.

Süryani Mihail. *Vekayinâme*. Çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1944.

Şahin, Mustafa. "Habibü's-Sîyer'e Göre Türkiye Selçukluları." *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54 (2014): 1–28.

Şeşen, Ramazan. *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001.

Togan, A. Zeki Velidî. "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti." *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası* 1 (1931): 1-42.

Togan, A. Zeki Velidî. "Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisâdî ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar." *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası* 15, sy. 1-4 (1953-1954): 33-49.

Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Turan Neşriyat, 1971.

Urfalı Mateos. *Urfalı Mateos Vekayinâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1962.

Vryonis, Speros. *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*. Berkeley: University of California Press, 1971.

Yâkût el-Hamevî. *Muʿcemü'l-Büldân*. Beyrut: Dâr Sâdır, 1977.

Yinanç, Mükrimin Halil. *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944.

Yuvâli, Abdülkadir. "İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli." *XI. Türk Tarih Kongresi*, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994, 581-600.

Zonaras, Ioannes. *Tarihlerin Özeti*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.